

20527 6329

ÉRTEKEZÉSEK

A KOLOZSVÁRI M. KIR. FERENCZ JÓZSEF TUDOMÁNYEGYETEM
KÖZÉP- ÉS ÚJKORI TÖRTÉNELMI SZEMINÁRIUMÁBÓL.

9. SZÁM.

ANDREAS UNGARUS KRÓNIKÁJA

ANJOU KÁROLY PROVENCEI GRÓF GYŐZELMÉRŐL.

IRTA ÉS FORDITOTTA

BODOR JÓZSEF.

TEMESVÁR.

NYOMATOTT UHRMANN HENRIK KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.

1916.

A

M.

TUDOMÁNYEGYETEM

KÖNYVTÁRA

SZEGED

20527

ÉRTEKEZÉSEK

A KOLOZSVÁRI M. KIR. FERENCZ JÓZSEF TUDOMÁNYEGYETEM
KÖZÉP- ÉS ÚJKORI TÖRTÉNELMI SZEMINÁRIUMÁBÓL.

9. SZÁM.

ANDREAS UNGARUS
KRÓNIKÁJA

ANJOU KÁROLY PROVENCEI GRÓF GYŐZELMÉRŐL.

IRTA ÉS FORDITOTTA
BODOR JÓZSEF.

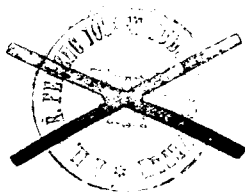

TEMESVÁR.
NYOMATOTT UHRMANN HENRIK KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.
1916.

SZTE Egyetemi Könyvtár

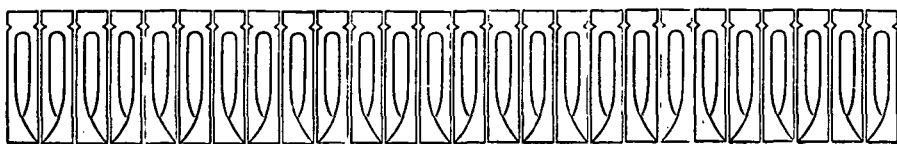

J000938608

20527

I.

Bevezetés. Andreas Ungarus és krónikája.

A középkori ember és társadalom szelleme más mint az ujkoré. A középkor megértéséhez nem elég az ujkor nagy historikusainak sokszor ellentmondást alig tűrő nyilatkozata, hanem szükséges visszamenni a forrásokig, ha a kor igazi szellemét meg akarjuk ismerni.

Ebben a kis tanulmányomban oly középkori forrásmunkát dolgozok fel, amelyet G. Waitz is egyik legkitűnőbb krónikának tart azon művek között, melyek Manfréd tarentói hercegnek Szicilia megtartásáért vívott harcát mondják el.¹ Eredeti levelei is voltak a szerzőnek a munka megírásakor. A művet használta már Raumer Fr. is «Geschichte der Hohenstaufen und ihrer Zeit» című híres munkájában és a legjobb forrásokkal együtt említi hivatkozásaiban. Egypárszor említi Miskolczy István dr. is Anjou Károlyról írt kedves tanulmányában, de Magyarországon általában nem ismerik ezt a kis munkát. Dr. Márki Sándor ur, egyetemi professor, szíves figyelemztetése következtében foglalkoztam vele.

A krónika a pápasági és császárság küzdelmének legérdekesebb korát öleli fel s elmondja Anjou Károlynak a «Két Szicilia»² trónjára való jutását. Leírja Károlynak Manfréddal való hadakozását. Mélyen belevilágít a kor szellemébe és küzdelmes vilá-

¹ Monum. Germ. Hist. II. kiadás, XXVI. k. 559. l.

² Ezelőtt „nápolyi királyság”. A „Két Szicilia” nevét 1816. dec. 12., Nápoly-nak és Szicilia szigetének elszakadhatatlan egyesítésekor kapta, mikor Ferdinánd király megszüntette az 1812.-iki sziciliai alkotmányt.

gába. Cicerói nyelven, a szentírásból vett idézetekkel, guelf íróhoz illően, a kor szellemének megfelelően, iparkodik kimutatni, mennyire igazságos Manfréd bukása s mennyire kívánatos, hogy a pápaság Károly fegyverével győzzön. Károly a pápa helyett harcol s így Károly győzelme az egyház és Isten győzelme. Károly a kereszt jegyében győzi, Manfréd végzete tehát igazságos. A ghibellin írók nem szeretik; pl. Gregorovius (*Gesch. der Stadt Rom. V. 358.*) «közönséges pápai iratnak» nevezi ezt a munkját. Ha tülöz is, el kell ismernünk, hogy Károlynak egész győzelmét az egyház szent glóriájával vonja körül.³

Mindez érthető. A mű szerzője pápi ember. Hogy tanultabb s a latin nyelvet jól kezeli, meglátszik stílusán. Egész felfogását az egyházi szellem hatja át.

Minket kétszeresen is érdekel e művecske, mert szerzője magyar ember s olyan korról és személyről ír, akinek a magyar történetben is nevezetes szerep jutott. Épen ezért az egészben való lefordítását is megérdemelte s így tanulmányomhoz függékül a munka teljes fordítását csatolom. Márki Sándor dr., egyetemi tanár Révai Nagy Lexikonában I. k. 598. l. «András mester» név alatt említi a szerzőt. «András mester» az «Üdvözlés» («Salutatio») fejezetben említi, hogy ő «magister Andreas Ungarus» a boldog emlékü Béla és István dicső királyok káplánja és udvari papja. Semmi kétség nem fér tehát ahhoz, hogy magyar ember volt. István király lányának kíséretében 1266-ban kerülhetett Sziciliába s itt írta meg munkáját. Könyvét IX. Lajos fiának, alençonai Péter, karnóteni grófnak ajánlotta. Épen ezért, — mint Waitz megjegyzi,⁴ — úgy látszik, hogy ez időtájt Gallíában töltötte idejét. Valószínű, hogy munkáját az 1272-ik év után (István király halála után) írta meg.

Csak egyetlen kódex, a párisi kódex (nr. 5912 chart. s. XV.) tartotta fenn számunkra ezt a művet. Ez is tele van íráshibákkal s alig megkülönböztethető betűjegyekkel. Duchesne adta ki először a *Hist. Fr. SS. V.* kötetében, Párisban 1849-ben.⁵

Második kiadása: Graevius és Birmanus: «*Thesaurus antiquitatum Siciliae*». Tom. V., 1723-ban. Nálunk Budán is megjelent 1779-ben. (In *Opusculis fugientibus script. et Rer. Hung. P. I.*) A németeknél a *Monum. Germ. Hist. XXIV. k.*-ben jelent meg először s ugyancsak a *M. G. H. XXVI-ik* hozza másodszor: «*Descriptio Victoriae a Karolo Provinciae comite reportatae*» címen. A fordításnál és feldolgozásnál a II-ik kiadását használtam. Waitz G. jegyzetei egészítik ki a 21. oldalra ter-

³ Gregorovius: J. m. V. 538.

⁴ M. G. H. XXVI. 559. I. Bev.

⁵ L. Révai Nagy Lexikona, I. k. 598. l. (Márki dr.-tól).

jedő szöveget. (560—580. l.) Az egész munka 75 kisebb-nagyobb fejezetre oszlik.

A szöveg lefordítása a nehezebb feladatok közé tartozik. A hosszú körmondatok és szentirási idézetek nagyon megnehezítik az áttekinthetőséget s az értelmezhetőségi rovására vannak. A VIII—IX. század krónikáisaíhoz képest ez a krónika, stílusa miatt, valósággal tudományos munka számba vehető. A Vilaniak, Freisingeni Ottó stb. krónikájai mind sokkal könnyebben érthető és nem oly lékes nyelven szól, mint már ez a XIII. század vége felé írt — művecske, amelyet szerzője a teológiai nyelv fejlettsége következtében virágosabb nyelven írt meg. Mindamellet hű és pontos fordításra törekedtem.

A fordítást függelékül az eredeti szöveg felosztásának megfelelőleg melléklém.

Körszerű is ez a kis munka, mivel a középkori hadakozás sokkal foglalkozik s így a jelen nagy világháborúra s politikai viszonyokra is fényt vet a messze múltból.

II.

Anjou Károly és hazánk.

Olaszország a középkorban közös európai érdekek alapja. Kulturális élete döntő befolyással volt Európa sorsára, úgy, hogy nincs európai nemzet, mely saját történetének adataiért ne fordulna ma is Olaszországi levéltáraihoz.

Nálunk meg körülbelül 200 esztendeig tartott az összeköttetés az Anjoukkal. A keleti kérdésben is, — az I. keresztes hadjárat óta — Olaszországgal volt legtöbb dolgunk. A pápaság miatt hazánk szoros összeköttetésben állott Olaszországgal, mióta csak a kereszténységi nemzetünkénél terjedni kezdett. Szent István királyunk Rómában és Ravennában alapítványokat tesz. Ifjaink a bolognai és más olasz egyetemeken jártak.⁶ Mióta pedig Magyarország Dalmáciát hatalmába vette, Nápolyhoz is közelebbi viszonyba lépett. Kálmán király Ruggiero normann-nápolyi grófnak frigyese és veje volt.

Ez a viszony szorosabb lett, mikor az Anjou-ház Magyarországon és Nápolyban is uralkodott.

Hazai történetünket tekintve, az V. István és II. Ottokár közt kötött béke az az esemény, melyet Magyarországnak a szó mai értelmében vett diplomáciai története kezdődik.

⁶ 1264-ben már a pádovai egyetemen is van tanulónk. 1264. március 18.-án IV. Orbán a pádovai káptalan egyik kanonokjává nevezte ki Orbász pozsegi prépostot, aki később legum doctor néven szerepelt. (Andreas Veress: *Matricula et Acta Hungarorum in Universitatibus Italiae studentium*. I. Vol. I. l.)

Mikor IV. Ince a Hohenstauf német-római császári családot megbuktatja, hazánk ügyeire a pápaság sokkal nagyobb befolyást kezdett gyakorolni. A pápa felhasználta a magyar királyt a német császár ellensúlyozására s a görög egyház rovására való terjeszkedésre; a királynak viszont függetlensége megóvására a pápa nyújtott segítséget a császárság ellen.⁷ IV. Béla az apostoli széket anyjának s mesterének nevezi; másutt meg fiui bizalommal fordul hozzá.⁸ Erre az időre esik az Anjou-ház hatalmának emelkedése is, mely nemcsak Róbertet és családját juttatta a magyar trónra, hanem a dinasztia kimulásáig, hazánk köz és nemzetközi viszonyaira mindvégig igen hathatós befolyást gyakorolt.

Nemzetközi történetünk tehát az Anjouk irányában ép oly fontos mint érdekes.

Nagy Károly utóda⁹ I. Károly, vagyis Karolus, filius Regis Francie, Dei gratia Rex Sicilie, Ducatus Apulie et Principatus Capue Alme Urbis Senator, Andegavie, Provincie et Forcalquerij Comes etc.¹⁰ már 1269-ben intézkedik, hogy Máriát, István ifj. király leányát Nápolyba vigyék, mint jövődöbeli menyét.¹¹ Ugyancsak ez évben adta nőül Izabella leányát László herceghez, István magyar király fiához. Leánya kiházításának tekintetéből ki is vetette az adót.¹²

A tisztán politikai házassági szerződés után politikai szövetségre lépett Istvánnal. Örömmel adta tudtára magyarországi teljesíthetlenu követu Bernáltn mester a sikeres eredményt.¹³ Károly viszont a pápának (X. Gergely) s a bíbornokok kollégiumának sietett beszámolni az eredményről.¹⁴ Elküldte hajókon leányát Izabellát 1271-ben hozzánk, hol azután mint a politika áldozata annyit szenvedett.¹⁵ Mikor keltek egybe, teljes bizonyossággal nem tudjuk. Némelyek 1277 végére teszik, mikor László 15 éves lett.¹⁶ A házasság után hiában írja Károly a kún neméseknek, hogy legyenek hűséggel László és Izabellához, valamint Erzsébethez.¹⁷ Hiában írt kéro szép levelet V. István halála után, 1272-ben: nem javultak a magyarországi állapotok. Mert

⁷ Vikol: A pápaság befolyása Magyarországon IV. Béla király korában. (1235—1270.) 15. l.

⁸ Fejér: Codex dipl. IV. 3, 259; IV. 2. 243.

⁹ „András mester“ szerint (Monum. Germ. Hist. 2. kiad. XXVI. k. Andreas Ungarus: Descriptio Victoriae a Karolo Provinciae comite reportatae. 8. c. 562. p.)

¹⁰ A „Registri Angiovinii“ című regesta könyvek szerint.

¹¹ Wenzel G.: Diplomáciai emlékek. I. k. 4., 5., 7., 8. l.

¹² „A pro dote eidem filie nostre ducenta millia marcarum argenti eidem conuenimus exhibere“ . . . U. o. 10. l.

¹³ Dipl. emlékek I. k. 18. 19. l.

¹⁴ U. o. 21. l.

¹⁵ Fejér: Cod. dip. V. l. 97—98. L. még Dipl. emlékek. 27—29. l.

¹⁶ Szabó Károly: Kún László 1272—1290 Budapest. 1886. 90. l.

¹⁷ Wenzel Gusztáv: Árpádkori Uj Okmánytár. IV. k. 116—118. l.

«megfelejtkezve koronájáról, nem törődve a nemzetével, a fiatal László odahagyta ősei udvarját; tanyáját a kunok sátrai közt ütötte fel és cimborái társaságában lelketlen tivornyában öli emberi, királyi méltóságát és nemzete reményeit.»¹⁸

III. Miklós pápa, Lászlót koronájától meg akarta fosztani, de Károly király közbejárt s így a pápa csak javulást kívánt tőle.¹⁹ László azonban javíthatatlan volt; sőt, hogy minél szabaddabban üzhesse dőzsöléseit, feleségét a Nyulak-szigetén kolostorba záratta.

László halála után Károly hiában igyekezett fia, Mártell Károly számára biztosítani a magyar koronát. Mária, szicíliai királyné tekintélye, magyar származása is kevés volt ehhez. Ez csak unokájának, Károly Róbertnek sikerült.

Igy, ha az Anjou-ház nem is érte el keletre irányuló ábrándjainak megvalósítását, sikerült Magyarországi trónjára jutnia s Károly Róbert királyunk, Árpád-házi Boldog Margit negyedizig való rokona,²⁰ lép úgy nem mulasztotta el b. Margit szenttéavatását sürgetni XI. Benedek pápánál, mint azt sem, hogy szentté avatott őse IX. Lajos tiszteletére Lippán templomot emeljen. Nagy Lajos pedig éppen száz évre Szt. Lajos halála után, személyes uralma alatt egyesítette Magyar- és Lengyelországot.²¹

Az Anjouk Sziciliát elvesztették, de Nápoly az övék maradt s megtelepedésük legfontosabb következtése, hogy Olaszország évszázadokon át, idegen hódítások földje lett. II. Endre királyunk unokája, Péter is a francia hódító király támadásai következtében vérzett el.

Az Anjouk mindenkép dicsőségére válnak hazánk történetének. Nagy Lajos udvarába messze földről gyűltek össze a költők és énekesek s Visegrád vára az udvari poézisnek volt a székhelye.

Krónikáink is — Anonymus és Kézai kivételével — az Anjouk-korbeli nagy nemzeti lendületnek köszönhetik eredetüket, abban a formában, amelyben reánk maradtak. Az udvari és fejedelmi fény a nemzeti felfogásnak hasznára vált.²²

Ami az Árpádoktól örökölték, azt még magasabbra emelték. Emléküket «áldja az utókor és magasztalja a történelem».²³

¹⁸ Sebestyén Gyula: Az Árpádok története. Budapest. 1905. 213. l.

¹⁹ Szalay-Baróti: A magyar nemzet tört. I. 537 l.

²⁰ Demkó György: Árpád-házi boldog Margit élete. 188. l.

²¹ Márki Sándor: Egyet. tört. II. r. 88. l.

²² Marczali Henrik: A magyar tört. kútfői az Árpádok korában. (Budapest. 1880.) 7. l.

²³ Szádeczky Lajos: Magyarország tört. I. r. 115. l.

III.

A pápaság politikája a Hohenstaufok idejében.

Nagy Károly a középkorban az első uralkodó, ki az államhatalom védelmét biztosítani tudta alattvalói számára. A nemzeti tagozódásra való hajlam azonban már ez időben is, eleinte homályos löszöntönszerűséggel, utóbb egyre világosodó öntudatossággal haladt előre. Rettenítő vívódással járt ez a folyamat. A hűbéres világnak, ugyszólván, egyetlen törvénye a háboru. A háboru pedig sokféle ezer bajnak látékát zúdította az ember életére. A krónikák sokféle szempontból megdöbbenő adatokat mutatnak fel. Maga a pápai hatalom hosszú időn át helyén maradt s a folytonos harcok áradatát korlátok közé szorította, a Treuga Deivel, az Isten békéjével; de maga is mindenkor készen állt a harcra.

A lelkekben az egyházi uralkodott. Az emberiség a nyers természet hatalmába került. Azonban a modern idők lelki vergődése a középkorban sem ismeretlen. Az egyházi szervezkedése sokkal tökéletesebb, mint a társadalomé. Bajos szétválasztani a társadalmi és az állami létet. Majd ennek, majd annak határvonalán jelentkeznek.²⁴

Az állami és az egyházi hatalmaknak egymáshoz való viszonya sokkal eszményibb és az elválasztó határvonal sokkal keskenyebb, hogysem az egyik a másik hatáskörébe ne avatkozott volna bele; és éppen ez okozza az egyházat és az államot egyaránt megkárosító harcokat. Az a felfogás, hogy csak a katolikus egyház tagja lehet az államhatalom legfelsőbb képviselője, oly értelemben fejlődött ki, hogy ha valaki a kiközösítés következtében megszűnt az egyház tagja lenni, akkor elvesztette az uralkodáshoz való jogát is. Ezzel együtt az a meggyőződés érlelődött meg, hogy a pápa az uralkodót le is teheti, míg másrészről a császár teljesen elvesztette azt a jogot, hogy a pápai szék betöltésénél közreműködhessek. Az uralkodók, mint az egyház tagjai keresztény kötelességeiket illetőleg, az egyház fejének, a pápának alá voltak vetve, anélkül azonban, hogy ezzel államaik függetlensége csorbát szenvedett volna.²⁵ Minthogy azonban az államok keresztény alapon épültek fel, sok oly állami ügy volt, melyekre a pápa azok erkölcsi elbírálására jogosítva érezte magát. Így az államhatalom nélküli viszonya alárendeltségi viszonyra alakult át.²⁶

²⁴ Illés József: Az Anjoukori társadalom és adózás. Budapest. 1900. 7. 1. L. még: Kiss Albin: A középkor szelleme. Budapest. 1911.

²⁵ II. Calixtus levele V. Henrikhez, Watterichnál: Vitae Rom. Pontif. ab. ex. sex. IX. usque ad fin. sec. XIII. ex aequalibus conscriptae. 2. t. Lips. 1862. II. 146. 1.

²⁶ Andreas Ungarus: Descriptio Victoriae Caroli. (Monum. Hist. II. kiad. XXVI. k. 560. 1. Előbeszéd.)

Bizonyos, hogy a pápaság az Európa nyugati nagyobb felén lakó népeket a római kath. vallásban egyesítette; közös törekvéseket szabott eléjük, s Róma sokkal jobban tudta az egyiséget a közös vallás révén képviselni, mint a császárság. Mivel-hogy a pápa a keresztény államok élén olyan kiváló állást foglalt el, természetes, hogy személyében, mint a legfőbb pásztorban, papban és tanítóban az egyház egysége is határozottabban domborodott ki. Az egyházi történelem a középkorban maga a világi történet. Franciaország a pápának köszöni nemzetisége fejlődését. Angolországban is győzött a pápaság; Németország császárait a pápa emelte trónra; nálunk pár esetben a pápa engedelmével koronázták meg a királyt; Spanyolország, Portugália és az északi államok civódását szintén a pápák ítélete szüntette meg. A túlságosan hatalmas pápaság tehát nem tűrhette Olaszországban sem versenytársainak, a hatalmas Hohenstauf-császároknak hódító politikáját. A hatalom a hatalomnak természetes ellensége. Régen feledésbe ment már, hogy Nagy Károly, az új római császárságot «Isten parancsai szerint, az egyház tekintélyére támaszkodva szervezte».

Barbarossa Frigyes a császári hatalmat oda akarta fejleszteni, hogy ez legyen a földön a jogi egyedüli kutforrása.²⁷ II. Frigyes pedig arra törekedett, hogy Alsó-Olaszországot egyesítse birodalmával, s így a pápát kélt hatalmas kar közé szorítsa. Már III. Orbán (1185—1187) idejében feszült viszony keletkezett a pápaság és a császár között Szicília miatt. II. Lucius pápa örömmel vette volna hatalma támogatására az első hohenstaufi császár, III. Konrád (1138—1152) segítségét, de nem látta szívesen hatalmaskodó unokaöccsét, rötszakállu Frigyeset, egyik pápa sem. XII. János pápa, Ottó német királyt is segítségül hívta, de császárrá koronáztatása után (962. febr. 2.) elpártolt tőle. A pápa és a császár hatalma összeütközésbe került, mert VII. Gergely (Hildebrand) hierokratikus világnézete győzött úgy a gyakorlatban, mint az elméletben. VI. Henrik pedig az egyetemes császársági eszméjének méltó képviselője, Caesaropapistikus eszméit kora halála miatt sirba vitte.

III. Ince minden elődjénél sokkal inkább megvalósította a középkori pápaság eszméjét.²⁸

²⁷ Judices Bononienses Martinus Bulgarus Ugo et Jacobus iura fiscalia in runcaliis distinguunt . . . Tu lex viva potes dare solvere, condere leges . . . Omnis honor mundi te constituyente tenetur. Rem quocumque velis, lex animata geris . . . (Scriptores Rerum. Germ. in schol. Hannover 1890. Gotifredi Viterbiensis Gesta Frederici et Henrici imperatorum 15 pag. 18. c.)

²⁸ III. Inceről gazdag irodalmat tár elénk Gregorovius: Gesch. der Stadt Rom. V. 4. kiadás Stuttg. 1892. a. P. R. E. IX., 112. s. kk., valamint Reumont: Gesch. der Stadt Rom. II. (Berlin, 1867.) 466. skk. A magyar vonatkozásokra nézve I. Vargha Dezső, III. Ince és kora (Budapest, 1893, 644. lap.)

Nagy feladatai közé tartozott a két szicíliai királyság rendezése is. VI. Henrik halála után Konstanca,²⁹ kiskorú fiát, Frigyeszt uralkodó társul maga mellé vette, felujította Rómával a hűbéri viszonyt és feláldozott néhány pontot abból a concordatumból, melyet I. Vilmos 1156-ban IV. Adorján pápától³⁰ kicsikart. Halála előtt (1158) végrendeletében Incét tette fia gyámjává és országa kormányzójává. Ince mindent elkövetett, hogy a lázadó nemességgel és anweiler Markwalddal szemben, ki a fiatal Frigyeszt ki akarta szorítani, a két Szicília koronáját gyámoltja számára biztosítsa. Több évi fáradozás és küzdelem után sikerült is Incének a királyság helyzetét biztosítani és 1208-ban látadta az országot a 14 éves Frigyesnek, kit előbb aragoniai Konstanciával házасított össze. Pápai jogánál fogva adta a koronát Welf Ottónak, és ugyancsak ilyen jogon adta vissza a koronát II. Frigyesnek is.³¹ III. Honorius, a jólelkű, szelid ember³² római császárrá koronázta II. Frigyeszt, jóllehet a császár nem teljesítette a magára vállalt kötelezettségeket.³³

II. Frigyes hatalmaskodása törte igazán ketté azt a kapcsolatot, amely Dél-Olaszországot és a német birodalom közt fennállott. Mikor 1238-ban Szárdíniát, mely pápai hűbérbirtok volt, Enzionak, természetes fiának adta királysági gyanánt, IX. Gergely pápa 1239. március 20-án már másodszor közösi tette ki a császárt.³⁴ A pápa talán nem is sejtette, hogy ezzel a hohenstaufi házat megsemmisítő küzdelem vette kezdetét. A legmesszebbmenő szóharcot valóságos háboru követte. Németországban a pápa követé, Albertet,³⁵ mint ellenkirályt akarta felléptetni; a pápa pedig mindenütt támogatta a császár ellen megindult harcot. A lyoni XIII. egyetemes zsinaton 1245-ben IV. Ince pápa, Frigyes játszótársa hirdette ki³⁶ a császár ellen hozott ítéletet. A legsúlyosabb ítélet volt Frigyesre, hogy, Németország új királyt választ, a két Szicília sorsáról pedig a pápa fog gondoskodni. Véres polgárháborút jelentett ez az ítélet, ugy Németországban, mint Olaszországban. De a kocka el volt vetve.

«Örvendjenek az egek és a föld reszkessen örömében!» . . . Heródiás nincs többé!» kiált fel a pápa Frigyes halálakor.³⁷ A pápa

²⁹ Konstanca, Róger szicíliai király leánya, a Hauteville-család örököse. Mikor tehát II. Vilmost, az utolsó normán királlyal az uralkodó család kihalt, VI. Henrik 1194-ben felesége jogán nyerte el a királyságot.

³⁰ Az első és egyedüli angol pápa.

³¹ Domier: Die Päpste, als Richter über deutsche Könige vom 11. bis ende 13. Jahrh. Breslau. 1837. 48. skk.

³² Clausen: Papst Honorius. Bonn. 1895.

³³ A középkor a politikában nyíltságot, becsületességet, férfias eljárást kívánt.

³⁴ Andreas Ungarus: Descript. Victoriae Caroli. 3. c.

³⁵ Ratzinger: Forschungen zur bayerischen Gesch. (Kempten, 1898.) 3. skk.

³⁶ Berger: Les registres d'Innoc. IV. 3. t. Par. 1897.

³⁷ Marczali: Nagy képes világtört. 5. k. 458. l.

is meghalt 1254-ben, de utódai rövid szünetelés után folytatták a küzdelmet. A pápák nem gondolták meg, hogy a XII. századdal az ő tekintélyük és hatalmuk is véget ér, mint ahogyan a Hohenstauf-család középkori római-német császársága örökre elbukott.

Szicília rövid ideig még a Hohenstaufen-család birtoka maradt s IV. Konrád, Frigyes fia, 1251-ben Olaszországba ment öröksége átvételére. Sziciliában addig Konrád féltestvére, Manfred³⁸ uralkodott. Manfred megkoronáztatása (1258. aug. 11.) és buzgalma, hogy a Hohenstaufok örökségét felujtsa,³⁹ valamint IV. Sándor halála, az 1261. aug. 29-én megválasztott IV. Orbán pápát⁴⁰ (Pantaleon Jakabot) arra birták, hogy felujtsa elődei tárgyalását Szicília adományozása tárgyában.⁴¹ A pápát már nemzeti érzület is vezette. Francia származású volt, (troyesi) de hatalmát is féltette a Hohenstaufok megerősödésétől. Előde IV. Ince felajánlotta Szicília koronáját Cornwallis Richard angol hercegnek is. 1251-ben majd Edmund⁴² III. Henrik angol király fiát kérte fel⁴² de az alkudozás nem sikerült. IX. Lajos is buzdította, vegye rá löccsét a szicíliai korona elfogadására. Lajos becsülte a pápát, de jóban akart maradni Németországgal, és testvéröccsét, Károlyt — Anjou és Maine grófját — egyelőre távoltartotta a korona elfogadásától. IV. Sándor szintén alkudozik Edmund angol herceggel, de belpolitikai helyzete miatt sikertelenül. Manfred pártja, a ghibellin párt jutott mindenütt uralomra.⁴³ IV. Orbán nem tárgyalt.⁴⁴ Láta, hogy a montapertói győzelem Tusciában megerősítette Manfred hatalmát, a foggiai győzelem pedig Dél-Olaszországban szerzett erős pártot számára. Amilyen aggasztó volt a pápa helyzete, olyan fényes, előkelő, művelt volt Manfred udvara.⁴⁵ Manfred szeretett volna kibékülni a pápával, de a pápa többet kívánt, mint

³⁸ A Karst: *Gesch. Manfreds vom Tode Friedrichs II. bis zu seiner Krönung* (1250—58) Berlin. 1897.

³⁹ John Addington, Symonds és Bartoli: *Az olasz nép és irodalomtört.* Angolból (Budapest.) 31. I. Andreas Ungarus I. m. 6. c.

⁴⁰ Orbán pápa egy cipőfoltozó fia volt. Mikor célzásokat tettek származására, azt szokta mondani: „Nemes születés a természet ajándéka, nemessé lenni azonban az erény műve.“ Raumer Fr.: *Gesch. der Hohenstaufen u. ihrer Zeit.* Leipzig. 1857. 3. kiadás IV. k. 277. l.

⁴¹ Merkel: *Un quarto di secolo di vita comunale e le origini della dominazione Angioina in Piemonte.* 122—23. I. Andr. Ungarus: *Descriptio Vict. Caroli.* Monum. Germ. Hist. XXVI. k. 563. I. 10. c.

⁴² Lünig: *Codex Italiae diplomaticus* II. 915. l.

⁴³ Andreas Ungarus: *Descriptio Victoriae Caroli.* 7. c. Miskolczy István dr.: *Anjou Károly.* 9. l.

⁴⁴ Raumer Id. m. 278. I. Andreas Ungarus I. m. 9. c.

⁴⁵ Manfred udvara tele volt költőkkel, művészekkel és táncosnőkkel. Némelyek valóságos paradicsomnak tartották udvarát, mások meg az ördög kertjének. Mindenestire tulságba vitte Manfred udvara a visszaéléseket, mert a szentszék történetírója megjegyzi, hogy Manfred méltatlan az egyház bocsánatára. Raynald zu 1262. § 15. V. ö. Andr. Ungarus I. m. 6. c. Giudice. Cod. dipl. I. 101—3. l.

amennyit Manfréd hajlandó lett volna adni. Orbán tehát kérte IX. Lajos közbenjárását s felujtotta öccsével, Károlylyal, a tárgyalásokat. Lajos király még ekkor kerekén visszautasította a pápát, aki panaszosan még is írta párisi megbízottjának, Albert mesternek,⁴⁶ hogy a király bizonyosan rosszakaratu besugárások következtében utasítja vissza. Nyugtassa meg a király lelkiismeretét, mert a pápa jól meggondolt mindent és minden az ő lelkiismeretét terheli stb. Orbán különben minden ízében francia volt. Nem törődött sokat a keresztes hadjáratokkal sem; főcélja Manfréd megsemmisítése volt. Kifejtette a biboros collegium előtt, hogy a Hohenstaufok detronizálása életkérdés a pápaságra nézve.⁴⁷ Két esztendőig tárgyalta Anjou Károlylyal; a szerződést elküldte neki, ígéreteket tett, pénzt ajánlott feladata megkönnyítésére. A tárgyalások munkára buzdították Manfrédet is és mindent elkövetett, hogy koronáját megmentse. Ugy látszott, a sors kedvezett neki. A pápa 1264. október 2-án hirtelen meghalt; ez a váratlan esemény Károly tervét megzavarta, Manfréd reményét pedig növelte.

Mindenki előtt világos volt, hogy a pápai szék ily veszedelmes időben nem maradhatott sokáig árván; mégis öt hónap telt el, míg a francia szellemű párt győzött a bibornokok testületében és IV. Kelemen választották meg pápának. (1265. febr. 5.) Fiatal éveiben nagy szorgalommal tanulta az egyházi és világi törvényeket, úgy, hogy IX. Lajos titkos tanácsosává nevezte ki. Mikor felesége meghalt, fájdalomban és mert a világi üzelmek kifárasztották, az egyház kötelékébe lépett. Mint Puy püspöke, Narbonne érseke, Szent Szabina bibornoka, sok nehéz feladatot oldott meg. Szigorú, becsületes és világismerő volt. Utban volt Anglia felé, mikor megtudta megválasztását. Visszafordult s mint egykor III. Sándor és IV. Ince, baráttruhába öltözve tette meg az utat Perugiáig, hogy a ghibellinek meg ne ismerjék és el ne fogják.⁴⁸ Alig foglalta el a pápai trónt, nem az volt kérdés, mit tegyen és mit tud tenni, hanem hogy mit kell tennie. Orbán alapvétele volt, hogy Manfréddal nem kell kibékülni; Konradin jogáról fölösleges a gondolkodás; Anjou Károlylyal pedig minden el van készítve. Feladja talán Orbán nézetét és így az egyházat megszegyenyítse? A túlságosan hatalmas Manfrédnek higgyen, s Konradinót buktassa meg? Vagy ezt a fiatal tehetetlent állítsa trónkövetelőnek s a francia segítségtől megfosztva Manfréddal háboruságban maradjon? Ezek a kérdések állottak a pápa előtt.

⁴⁶ Martenè et Durand: Thes. II. 219. Andr. Ungarus: Descript. Vict. Caroli. 10. c.

⁴⁷ V. ö. Andreas Ungarus I. m. 4. c.

⁴⁸ Raumer: I. m. IV. k. 294. l. L. még ex Ann. Clerici. M. G. SS XXVI. k. 583. Andreas Ungarus I. m. 10. c.

Gyorsan határozott. Első dolga volt, hogy Károlylyal befejezze a tárgyalásokat és megállapítsa véglegesen a szerződés pontjait.⁴⁹ A szerződés szerint Károly ugyanazon területeket kapta, mint a Hohenstaufok. A pápai bulla nagy előrelátással megállapította az örökösödés rendjét, a pápai hűbéri jogait s a hűségeskü formáját, amely szerint a király engedelmességet fogad és a pápaság birtokainak és jogainak védelmezését magára vállalja. A 26 cikkelyből álló szerződés egyik legérdekesebb mozaikja a középkori politikai szerződéseknél.

Mivel Manfréd nem nyugodott és a pápát is fenyegette,⁵⁰ Károly a szerződés elfogadása után 14 nappal elindult itáliai útjára, hogy, amint megígérte, legkésőbb pünkösdre Rómában legyen.⁵¹

IV.

Károly indulása. Királlyá koronázása. Manfréddal való hadakozása.

Károly miután a szükséges pénzt a pápa segítségével itáliai útjához előteremtette, előkészületeket tett az indulásra. Két út volt előtte. Ha a tengerre száll, hamarabb jut Rómába; a szárazföldi út nem oly veszélyes, de hosszabb és költségesebb. Károly a maga számára a rövidebb utat választotta, a sereg nagy részét pedig vezéreivel a flandriai gróf és Montfort szárazon vezették Itália földjére.

Károly hamarosan összegyűjtött vagy husz hajót⁵² és Marsaillesből utra kelt. Manfréd, úgy látszik, értesült Károly útjáról, mert vagy 60 hajója a tenger különböző részein leselkedett Károlyra.⁵³

Károlyt a viharok mentették meg. Kikerülte Manfréd hajóit, melyeket a szél más irányba terelt és így május 23., pünkösd vigiliáján⁵⁴ Rómába érkezett. Mikor Manfréd üldöző útjáról a Tiberis torkolatához ért, Károly már Rómában volt. Római tartózkodása alatt tette le az esküt, megkapta a szenátori jelvényeket. De hamar pánzzavarba jutott és újra a pápához fordult segítségért. A pápa különböző cégektől kapott pénzzel⁵⁵ újra kisegítette a bajból.

⁴⁹ A szerződés pontjait leírják: Raynald: *Annal.* 12—20 §. Raumer: I. m. IV. k. 299—301. Giudice: *Codice Diplomatico del Regno di Carlo I. e. II. d'Angio.* I. K. 6—27. I. Miskolczy István is közli: *Id. m.* 17—20. I.

⁵⁰ Martenè et Durand: *Thesaurus anecdotorum.* 195—6. I. V. ö. Andreas Ungarus. I. m. 10. 11. c.

⁵¹ Andreas Ungarus *Id. m.* 13. c.

⁵² Andreas Ungarus: *Descript. Vict. Caroli.* 564. I. 13. c.

⁵³ Andreas Ungarus: *U. o.* 13. c.

⁵⁴ Andreas Ungarus: *Descript. Vict. Caroli.* U. o.

⁵⁵ Jordan: *Les origines de la domination Angevine en Italie.* 1909. 548—52. I.

Ezalatt a szárazföldi sereg Felső-Itálián át, hol ellenállásra alig talált, Piemont irányában feltartóztatlanul vonult előre. Pallavicini, Manfréd kedves embere, aki magát Lombardia helytartójának nevezte,⁵⁶ szerettte volna a francia királytól kieszközölni, hogy öccsét visszatartsa az Észak-Olaszországba való betöréstől. De hiában remélte, hogy Károlyt szegénysége lehetetlenné teszi egy sereg felszerelésére; most utját sem merte állni Károly kész seregének, mert a bresciaiak nem tartottak vele.⁵⁷ A pápai követ Gaufredus is rájlesztett Pallavicinire, mivel Bononia, Ferrara, Mantova s más városokban is lankadatlan lelkesedéssel gyűjtötte Károly számára a keresztteseket s elrendelte, hogy a pápai tizedek jövedelmét eme szükségleteik fedezésére fordítsák.⁵⁸ Így hát 1265. júniusban vonult le a sereg Piemont irányába és senkisémmé mert ilyen hatalommal szembeszállni. Astinál egyesült Montferriat gróf serege a franciákkal és követek mentek Genovába, hogy a várost Károlynak megnyerjék és segítséget kapjanak Manfréd ellen. De a genovaiak vonakodtak magukat akár Károlyért, akár Manfredért feláldozni. Udvarias elutasító választ adtak, mivel csak a franciák nyertek, mert így nem maradt ellenség a hátuk mögött. Vercellit erőszakkal⁵⁹ bevették s a Sessia folyón átkeltek. Több várat szétromboltak. A Ticino-folyónál várt a hadsereg a szabad átkelés iránt való intézkedésre, amit, mint mondták, Milano megígért.⁶⁰ De a polgárok s a felsőség 11 napig vonakodtak, mire a franciák további kérdészködés nélkül előrenyomultak. Pallavicini a ghibellinek minden hatalmát egyesítette Soncinonál az Oglio mellett és remélte, hogy ha nem is győzi le a franciákat, sokáig fel tudja őket tartani. Doaria Boso árulása következtében azonban a franciák előnyt nyertek. Így ment veszendőbe az idő, míg Mantovánál a ghibellinek háta mögött, jelentékeny sereget gyűjtöttek össze a guelfek. A franciák azután, valószínűleg Boso árulása miatt, akadálytalanul tovább vonultak s a Soncino folyón átkelve, számos bevehetetlennek látszó várat foglaltak el. Ugyanabban az időben nyomultak előre a többi guelf csapatok is Mantovából Castiglione felé, úgy, hogy a ghibellinek Pallavicinivel, majdnem minden oldalról körülfárva, szerencséjüknek tarthatták, hogy az ut Cremona felé szabadon maradt a visszavonulásra. Miután a

⁵⁶ Andreas Ungarus: I. m. 27. c.

⁵⁷ Andreas Ungarus: I. m. 27. c. Annales Placentini Gibellini (Monum. Germ. SS. XVIII. p. 515.) Annales Parm. (u. o. 679. l.) Andreas Ungarus: u. o. 28., 29., 30. c.

⁵⁸ Károly francia kereszties hadát Simon atya a Szent Cecilia egyház kardinálisa, pápai követ toborozta össze. Andr. U. u. o. 23. c. Ex Annales. Clerici M. G. SS. XXV. c. 581. l.

⁵⁹ Andr. Ungarus: I. m. 24. c.

⁶⁰ U. o. 26. c.

franciák a guelfekkel egyesültek, megnyílt az út Rómába, hová Parmán, Ferrarán és Bolognán át (a ghibellin Tusciát kerülve) el is értek 1265-ben Karácsonykor. Károly nagyon örült, mert pénz és katonaság dolgában egész nyáron a legnagyobb szükségét szenvedte. A francia katonákra azonban mindenünnen jött a panasz. Még a templomokat, papokat sem kímélték. Cavrioli-ban Károlynak egy katonáját, nem tudni mi okból, felakasztották s ezért a helység elfoglalása után a franciák kivétel nélkül, férfit, asszonyt, gyereket, mindenkit megöltek. Kelemen pápának ez nem tetszett és azt írta a grófnak,⁶¹ hogy mint az egyház védője, ne adjon ilyen borzalmas megbotránkozásra okot és ne növelje ellenségei számát. Mindamellett hasonló méltatlansági előfordult a franciák Rómába érkezése után is, mert mindnyájan szegények voltak és fáradtak a megterheltetések miatt, miket a hosszú hadjárat alatt szenvedtek.⁶²

Károly már most igen fontosnak látta, hogy a pápa Nápoly királyává megkoronázza; eddig ugyanis Kelemen sok való és keresett okot hozott fel, hogy kitérjen előre. Voltaképen nem akarta megkoronáztatni, amíg ilyen siralmas állapotban volt és a kimenetel olyan bizonytalan. Most, hogy a francia sereg megérkezett, Károly újra siettetette megkoronáztatását és nem volt újabb ok a halogatásra; a pápa tehát teljesítette kérését, de a koronázást még sem ő maga végezte, hanem 5 bibornokot bízott meg vele. Végre 1266. jan. 6-án nejével Beatrixszal együtt a nép tetszésnyilvánulása közt megkoronázták.

Károlynak nemsokára seregestől el kellett hagynia Rómát. A seregnek — így írja egyik guelf író —⁶³ el kellett Rómát hagynia, mert már nem tudott éhezni, s mindenben szükségét látott. Ez hajtotta előre. Károly több római ghibelinnel kibékült, a bibornokoktól bünei bocsánatát megkapta, s januárius második felében⁶⁴ elindult Nápoly felé. Miután a francia seregnek sikerült Lombardián keresztül jutni, a veszély Manfrédra nézve váratlanul megkétszereződött s mert hűbéresei nem tartották kötelességüknek, hogy az országon kívül harcoljanak, Manfréd a maga seregét az Adriai-tengertől Terracináig és a pontini mocsarakig huzódó hatalmas hegysorok mögött akarta elhelyezni. Egy pár hegyszorosot kivéve nem volt út, melyen a serege keresztül mehetett volna. Manfréd gondoskodott a szorosok biztosításá-

⁶¹ Martenè Thesaur. II. 106.

⁶² Saba Malaspina II. 23. sq. (Apud Muratori. SS. VIII.) Andreas Ung. I. m 31. c. Villani: Historie Fiorentine VII. 5. (Ap. Muratori XIII. k.)

⁶³ Saba Malaspina III.; 3. Andr. Ung.: Descript. Vict. Caroli 5. c.

⁶⁴ 8 nappal a koronázás után mondja Andr. Ungarus: Descript. Vict. Caroli 32. c. Mégis akkor igen hosszúnak tetszik a határidő Rocca d'Arceba való megérkezéséig (febr. 9-én.)

ról. Beneventoba hívta a bárókat, hűbéreseket és serege vezéreit. Az összegyűlttekhez így szólt: «Nagy veszedelem fenyeget bennünket, ha nem igyekszünk a legnagyobb megerőltetéssel és egyetértéssel ellenállni. Az idegen nemzet, mely ellenünk tör, felszólítva attól, akinek a békét kellene az egész világban közvetítenie, mindenféle ürügyet használ ellenünk; de ki ne látná a való okot? Hallottatok már a francia király szelidségéről, de ne higgyétek, hogy itt hasonlót fogtok találni. Kemény szív, sötét lélek vezeti a seregeket, amelyek vadságban, pénzvágyban nem maradnak mögöttes. Ha Anjou Károly valami rokonságban volna a Hohenstaufokkal, ha a pápa választása egy nápolyi vagy szicíliai családra esett volna, akkor lehetne még látszólagos ürügyet erre a vállalkozásra találni; de most (és ez a cél) minden hálát felejtve, mellyel a nagy császár, atyám iránt tartoztok, szabad nemzethez nem méltóan egy idegen uralkodó betolakodását fogadjátok el?! Ne hagyjátok magatokat ígérekkel elámitani, hanem dolgozzunk együtt a közös igazságért, közös haszonért, s minden erőnkkel azon legyünk, hogy azt az idegen, vérszomjas nemzetet az első kísérletnél eljesszük.»⁶⁵

Károly serege e közben Monte Cassino és Rocca d'Arce várait elfoglalta, majd Campaniában az erős San Germanot,⁶⁶ ugyyszólván küzdelem nélkül jutott Benevento közelébe, ahova Manfréd vonult előle; 1266. februárius 26-án pillantották meg a franciák egy hegycsúcsról a beneventói sikságot és egyúttal Manfréd jól rendezett seregét. Mindjárt azon tanakodtak, hogy rögtön megtámadják-e, vagy másnapra hagyják.⁶⁷ Sokan az utóbbi mellett voltak, mert dél rége elmúlt és balgaság lenne éhes és fáradt emberekkel és lovakkal az ellenségre támadni, mely kipihenve, jóllakva, készen áll. Sokan meg azt mondták, hogy «ma még ettünk, de ki tudja lesz-e holnap valami? Hirtelen támadás is megijesztheti őket s megkönnyítheti a győzelmet.» Végre Giles de Brun így szólt: «tegyetek, amit akartok; én megyek és ha jegyedül volnék is, a szent egyház nevében és annak segítségével bizonyára győzni fogok.»⁶⁸

Károly örömmel hallgatta ezt és egy dombról a következőket mondotta:⁶⁹ «A várva várt csata napja végre érkezett; vagy győzünk, vagy meghalunk! Csak azért vettem minket az olasz városok és lakosok tisztelettel körül, mert győztünk; de ha legyőztünk, titkolt gyűlöletük és szokott hűtlenségük ismét

⁶⁵ Saba Malaspina után II. 21. 1265. szept. 11.

⁶⁶ Andreas Ung. I. m. 32., 33., 42. c.

⁶⁷ Andreas Ung. I. m. 50. c.

⁶⁸ Guil. Nang. 376. (Gesta. Ludovici. IX. Apud Duchesne V.)

⁶⁹ Saba Malaspina, III. 6. v. ö. Andreas Ungarus Descript. Vict. Caroli 47., 48., 49. c. Ex. Ann. Clerici. (M. G. SS. XXVI. 581. l.)

előtör, úgy, hogy egyikünk sem menekül, egyikünk sem látja hazáját többé. Jobb tehát, ha mindnyájan becsülettel halunk meg ez órában, semhogy nyomorulttan és egyenként pusztuljunk el a szégyenletes futásban. Ne féljetelek az ellenségtől. Ceperanónál és S. Germanónál kevesen ellenállhattak volna könnyen egy egész nemzetnek sőt gyáván elszöktek; honnan lenne most bátorságuk? Ti egy nemzetből valók vagytok, amely nemzet neve az egész világ előtt félelmetes; és az a nép ott az nem egy nemzetség, nem egy országból való. Mi úgy harcolunk, mint jó keresztények, az egyház áldása kíséri bennünket; amlazok nincsenek is ezen a hiten, bűneiktől a földre sujtva, elkárhoznak.»

Manfréd seregében hasonlóképen tanácskozások folytak, hogy azonnal támadjanak-e, vagy még ne. A király Apuliából, Sziciliából erősítéseket várt és jobbnak látszott, ha a franciákat még egy pár napig visszatartja, mert tudta, hogy nincsenek ellátva élelmiszerekkel. Másrészt a rögtön támadás lett volna jobb, mert a kiéhezett és fáradt sereggel könnyen lehetne végezni; s az ország pusztítását sem nézhetik szégyen nélkül egy nappal sem tovább.

Manfréd három csoportba osztotta seregét.⁷⁰ Az első 1200 német lovasból állott⁷¹ s ezek hűségére és bátorságára számított legtöbbet. Élükön nagybátyja állt, Lancia Galvan gróf. A második csoport 1000 tusciai és lombardiai lovasból állott; ennek élén másik nagybátyja Jordan Lancia és Bartolomeo állott. A harmadik 1400 apuliai és szaracén lovas csoportot maga a király vezette.

A gyalogság, amely számban jóval felülmulta a többi, ugyancsak az újjal fegyverezett szaracénok is hasonlóképen oszlottak fel, vagy pedig a lovassereghez voltak beosztva.⁷²

Manfréd háta mögött Benevento és a Calore folyó, jobbra a Tamaro patak; balra terült el a Roseto-síkság egészen a S. Germanóig vezető utig.⁷³

Károly szintén három csoportba osztotta hadseregét: az első állott 1000 francia lovasból, a második 900 provencai lovasból, a harmadik 700 savoyai, flandriai lovasból.⁷⁴

Ezen három csoporton kívül volt még egy negyedik, a toscaniai guelfekből álló 400 lovas is, akik már Lombardiában csatlakoztak a franciákhoz, mert azt remélték, hogy segítséggel visz-

⁷⁰ Andreas Ungarus: Descript. Vict. Caroli. 56., 57. 58., c.

⁷¹ Malespini c. 280. (Malespini Ricordano. Historia Florentina. (Mur. VIII.) Andreas Ung. I. m. u. o.

⁷² Andreas Ungarus: Descript. vict. Caroli 58. c.

⁷³ Villani. VII. 7.

⁷⁴ Malespini I. c. 174. Villani: VII. 8. Andreas Ung.-nál 5 csapat van. Az elrendezést valamennyien eltérőleg mondják el.

szaszerzik hazájukat.⁷⁵ A lovasok közt volt a gyalogság elhelyezve Károly parancsára, hogy a lovasok lovaik kidölése után segítségére legyenek a gyalogságnak.

A csata azzal kezdődött, hogy a könnyű francia gyalogság a szaracénokra támadt, akiket hitetlenségük miatt megvetettek és gyűlölték. Ezek, a gunyos kihívástól ingerelve, nem várták be a parancsot, hanem gyorsan előrenyomultak és ügyesen kilőtt nyilaikkal sokat megölték a franciák közül, mire a megmaradottak közt nagy rendetlenség támadt. Mikor azonban a francia lovasság előre nyomult, nagy zavarba jutottak a szaracénok, mert nyilaik a jól felszerelt lovasságban semmi kárt sem tudtak tenni. Ezt látva, Galvan Lancia gróf szintén nem várta be a parancsot, hanem németjeivel megindult, ami mind azt mutatja, hogy egyik oldalról sem összefüggő terv szerint intézték a támadást; sőt egyidejű, közös csata nem is volt, hanem az egész ütközet egyesek viaskodásának sorozatából állt. A francia lovasok a szokott léleksséggel támadtak, de a jobban felszerelt, kitartóbb, bátrabb német lovasok teljesen visszaverték őket, úgy hogy menekülniök kellett. Károly látva, hogy legtöbb baja éppen azokkal van, akikben legjobban bizott, segítségükre sietett; de ő sem tudott győzedelmeskedni, mert a németek hosszú fegyverükkel messziről eltalálták az ellenük küzdőket és erős felszerelésükön nem fogott az ellenség fegyvere. Károly higgadtságát sohasem veszítette el és így kiáltott fel: «szurjátok le a lovakat, szurjátok a kard hegyével a váll alá és a fegyverzet hézagai közé». ⁷⁶ Oly gyorsan teljesítették parancsát, hogy sokan a németek közül a földre estek és nehéz fegyverzetük súlya alatt nem bírtak talpraállani. Manfréd, látva a kedvezőtlen fordulatot, a németek segítségére sietett. Erős és heves támadása felbátorította a még mindig hősiiesen küzdő németeket és Manfréd azt remélte, hogy rendelkezése következtében a többi csapat is feléje fordul, s minden erejüket a legfontosabb pontra fordítva győznek. De seregében árlás történt és a hős látva, hogy eljött az óra, melyet túl nem élhet, a tömegbe vegyült és soha többé nem látták.

Károly győzelme teljes volt. Mikor a beneventiek⁷⁷ a csata végét látták, a győző elé vonultak. Remélték, hogy Károly szívesen fogadja őket, annál is inkább, mert a város a pápában tisztelte hűbérurát és mindig hű volt hozzá. De mennyire csalódtak! Mennyi szenvedést, borzalmasságot türtek el, legjobban

⁷⁵ Villani VII. 2. Malespini 178. Ide veszi Andreas Ungarus a 4-dik és 5-ik csapatot.

⁷⁶ Vie de s. Louis, 55—60. I. Andreas Ungarus: Descript. Vict. Caroli, 62. c. Saba Malaspina is így említi.

⁷⁷ Saba Malaspina III. 11—13.

bizonyítja a pápa levele, ki a következőket írja Károlynak:⁷⁸ «A győzelemnek, amelyet az egyház segítségével arattál, még a legyőzöttekkel szemben is engedékennyé kellett volna tennie, főképen a beneventiekkal szemben, kik az egyházhoz mindig hűséggel viseltettek. Ehelyett azonban nem kiméltetek sem egyházi, sem világi javakat, sem öregeket, sem fiatalokat. Keresztések, kiknek templomot, kolostorokat kellett volna védeniök, fosztogattak és elégették a szentképeket. És ez a rablás, gyilkolás, ezek a borzalmas gaztettek nem is a csata első hevében, hanem 8 napig folyton így tartottak, szemed láttára; mégsem történt semmi a rend helyreállítására. Valóban II. Frigyes, mint az egyház ellensége, sohasem művelt ilyen dolgokat! Azért a sok jóért, amit tőlem kaptál, mindjárt kezdetben úgy fizetsz, hogy minden jámbor megbotránkozik, az elpártoltak pedig örülnek. Ezennel követelem, hogy minden gaztettet megbüntess, minden rablást jóvátégy és bűnbocsánatot tartsatok!»

Károly a pápa levelére semmit sem változtathatott meg, mert a megkároosultakat nem lehetett kárpótolni, a halottakat nem lehetett feltámasztani. Csak 6 év után építtetett templomot a csatatéren, de a beneventieki ebben is csak határtalan szenvedésük jelét látták. Még a csata színhelyéről írt levelet a pápának és értesítette győzelméről.⁷⁹ Az ütközet 1266. februárius 26-án történt; levele is erről a napról kelt. Említést tett benne Manfrédre is, de nem tudta mi történt vele. Felsorolta a nevezetesebb foglyok neveit is.⁸⁰

Manfréd pedig koronájával együtt elvesztette életét is.⁸¹ Mint igazi hőshöz illik, aki a csatában nem ismer mást, csak életet vagy halált, s a futást megveti, úgy halt meg Manfréd. Különbösen maga mondta katonáinak: «Scitote domini circumstantes, quod ego hodie fore non potero nisi letus.»⁸² Jóslata beteljesedett . . .

Március 1-én írta meg Károly a pápának Manfréd halála hírét.⁸³ Megtalálták a hős meztelen holttestet a csatatéren febr. 28-án és hogy tévedés ne történjék, megmutatták nagybátyjainak és más rokonainak, akik Manfrédet teljes bizonyossággal felismerték. Egyházi temetésben nem részesült.⁸⁴ A beneventoi hid alá temették el s tisztelete jeléül minden katona követ dobott rá.⁸⁵ Károly később holttestét a Verde (Liris) mentén temette

⁷⁸ Martenè Thes. II. 298—306. I.

⁷⁹ Andreas Ungarus: Descript. vict. Caroli. cap. 64.

⁸⁰ U. o. c. 64., L. még Guidice: I. 110—113. I.

⁸¹ Andreas Ungarus u. o. 67. c. Saba, III. 10.

⁸² V. ö. Andreas Ungarus: I. m. 46. c.

⁸³ And. Ung. I. m. 66. c.

⁸⁴ U. o. 66. c. Ann. Clerici, M. G. SS. 582. I.

⁸⁵ V. ö. Dante: Purg. III. 127—129. Miskolczy István dr. Anjou K. 47. I.

el.⁸⁶ Károly és a pápa öröme teljes volt. Sorra meghódoltak Károly ellenségei és Anjou-zászló lengett a Gariglianótól a Faróig s Manfredóniától Agrigentoig. «Qui manet in me, hic fert fructum multum!» idézi örömmel Andreas Ungarus a szentírást.⁸⁷

Manfréd vétkezett az egyház ellen, nem tisztelte a hűbéri kötelezettség jogait, büntetését tehát Istentől és az egyháztól megérdemelte.⁸⁸ Ezzel a gondolattal fejezi be Andreas Ungarus krónikáját.

V.

Károly csatája Konradinnal. Kormányzásának kezdete.

Anjou Károly a beneventoi csata után szakított minden hagyománnyal. Nápolyt tette fővárosává. Kegyetlenségeivel megsemmisítette ellenségeit.⁸⁹ Átalakította a kormányzást. Mellőzte a benszülött kormányfőfiakat s adóterhekkel, könyörtelen ellenőrzéssel iparkodott katonai kormányzáson alapuló monarchiát szervezni. Kelemen pápa is megsokalta visszaéléseit.⁹⁰ A nép már szívesen fogadta volna vissza Manfréd szelid kormányát.⁹¹ A temérdek zaklatás és megfélemlítés új és erős ellenséget szerzett Károlynak. A ghibellinek nem nyugodtak és a sváb dinasztia legkiválóbb tagjait küldték Németországba, hogy a «sasfiókot,» IV. Konrád fiát hívják be az országba Károly megsemmisítésére.⁹²

IV. Konrád fia 2 éves volt mikor atyja meghalt. A gyámságott nagybátyja bajor Lajos vette át az ő udvarában nevelkedett Konradin, olasz nevén Conradino. Nevelésére nagy gondot fordítottak. Egészen jól beszélt latinul, amellettt költői hajlamai is voltak. Mint érzékeny lelki ifjú, nagyon mélyen érintette a Hohenstaufok tragikus sorsa. Mikor aztán a ghibellinek minden oldalról felszólították, hogy érvényesítse jogait, irtsa ki az idegen zsarnokságot, az ifjú megértette a magasztos gondolatot, fellobogott benne a régi nemzetség fénye, mindent megígért és dicsőségesen megkoronázva mindent megakart nyerni!

1260-ban Wirttemberg Ulrik gróf,⁹³ Konradintól barátsága jeléül a sváb hercegségben tábornoki rangot, Ulmban kormányzóságot,

⁸⁶ Dante u. o. 130—132. „Qua igitur temeritate o Manfride, presumpseras, qua vesania invehabaris, quave iusticia ducebaris, obicere vas luteum terra forti, vas vitreum cristallino, vas acidum putridumve vasi electionis divine?“ (Andreas Ung. 68. c.)

⁸⁷ Andr. Ung. I. m. 69. c.

⁸⁸ Andreas Ungarus I. m. 72., 73., 74., 75. c.

⁸⁹ Thesaurus: 406—8. l.

⁹⁰ Giudice: Cod. dipl. II. 82.

⁹¹ Romanin: Storia documenta di Venezia. II. 278. l.

⁹² Saba Malaspina: III. 17. 832—33. l.

⁹³ Wirtenbergs pragmatische Geschichte, I. 13.

több birtokot kapott. Nem kevésbé előnyösek azok a jószágok, melyeket a gróf, az augsburgi püspök,⁹⁴ több város és nemesek Konradintól kaptak. Lajos és Henrik bajor hercegeknek annál kevésbé tetszett Konradin eljárása, mert birtokaira ők tartottak igényt. Ezért nemcsak zálogba vették jószágait, hanem megigértették 1263-ban a 11 éves fiúval, hogy abban az esetben, ha gyermek nélkül hal meg, minden birtokát rájuk hagyja és azon lesz, hogy a hűbéreit is megkapják.

A legrégibb örökbirtok, a Hohenstaufok családi vára sem volt már az utolsó sarjadék kezén. Ugy állott Konradin, korai fiatalságában, elődei és rokoni hibái miatt, mint a leveleitől megfosztott törzs. Ha megkérdezték volna tőle, hogy «mi maradt neked»? így felelhetett volna macedoniai Sándorral: «a remény!»⁹⁵ Álma megvalósulásához jutott tehát közel, mikor az elégedetlenek meghívták Szicília trónjára.

Caprice Konrád, akit Konradin már Németországban Szicília ideiglenes helytartójává nevezett ki, 200 német, 200 spanyol és 400 tusciai zsoldossal 1267⁹⁶ szeptemberében Sciacckánál kikötött és mindenütt hirdette, hogy Konradint ismerjék el Károly ellenében királynak.

Nemsokára ezután Konradin írásbeli nyilatkozatot bocsátott ki, melyben ismertetette, felsorolta, mennyi igazságtalanságot szenvedett születése óta a pápától és védenkeiktől. Mély benyomást tett ez a nyilatkozat a szicíliaiakra, mert ők még jobban meg voltak sértve, mint a nápolyiak, azáltal, hogy a pápa önkényt adott nekik királyt.⁹⁷ Itt a Hohenstaufokhoz való ragaszkodás még mindig nagy volt.

1267. őszén anyja akaratára ellenére elindult Konradin a Brenneren át Itáliába. Tehát joggal állt elő Pápa Richard Fulko, Károly szicíliai helytartója,⁹⁸ azzal a tanáccsal, hogy az ujonnan érkezettek azonnal meg kell támadni. Bizott nagyszámu seregében, de csalatkozott, mert az ütközet alatt a szicíliaiak Hohenstauf zászlót lengetve hirtelen a franciákra támadtak és legyőzték őket.

Messina, Palermo és Syracusa erősebben megszállott városok még a franciák kezében voltak, de az ország nagyobb része, továbbá Agrigento, Calata, Nicosia, Catana, Noto, Conturbio és több más város Konradinhoz csatlakozott.

Lancia Frigyes vezetésével erősen felfegyverezett hajóhad indult Apulia és Szicília felé, míg Konradin 1268. jun. 15-én

⁹⁴ Stetten: Geschichte von Augsburg I. 75.

⁹⁵ Raumer: I. m. 351. l.

⁹⁶ Saba Malaspina III. 17—19. A pápa 1267. szept. 17-ről kelt írása szerint: 300 német, 100 olasz és 100 szaracén. Mart. Thes. II. 525—532.

⁹⁷ Lünig, Cod. dipl. Ital.

⁹⁸ Saba Malaspina IV. 2.

Pisát elhagyva, Poggibonizin át, mely szintén hozzácsatlakozott, Siena felé nyomult. Most már tulajdonképen nyitva volt az út Rómaig, mert Károly tábornoka, aki Luccából Firenzébe ment, a radicofani és viterbói utat nem tudta már elzárni. De arra számítva, hogy kedvező pillanatban a ghibellineket oldalról megtámadhassák, Boisselve elhatározta, hogy Arezzo felé indul firenzei kísérettel, mely azonban csak Montefarchiig követte, mivel ellenség nem mutatkozott a közelben. Konradin erről tudomást szerzett és Uberti vezetésével seregét hirtelen a franciák elé küldte, akik rendetlenül, veszélyt nem sejtve, Montefarchiból Laternia felé vonultak vissza és 1268. jun. 25-én⁹⁹ Ponte di Vallenál az Arnón akartak átkelni. Ebben a pillanatban az Arnó völgyében elrejtőzött ghibellinek váratlanul megtámadták és teljesen leverték, úgy, hogy a tábornok, 500 lovassal együtt, fogságba esett.¹⁰⁰ Julius 24-én Konradin tüntető tisztelet mellett vonulhatott be Rómiába.

1268. aug. 18-án¹⁰¹ indult el Konradin Rómából és nem ment, mint Károly remélte, a rendes úton az erősen megszállott ceperanói szoroson keresztül, mely mögött a megerősített S. Germano és Capua feküdt; hanem egy rövidebb úton,¹⁰² megszállatlan hegyeken keresztül az apuliai birodalom azon részén akart betörni, hol a vele titokban szövetséget nemesei és a hozzá szenvedélyesen ragaszkodó szaracénoktól legtöbb segítséget várhatott. Tivoli felé vonult a sereg, a bájjos teveronei völgyön felfelé, a Riofreddo melletti kópár hegyeken, honnan a magaslatokkal kuszoruzott Carzoli síkságra értek.

Mivel pedig ez az út veszélyes helyeken vezetett keresztül, helyenként csak egy ember mehetett és többen nem mehettek egymás mellett; a sereg nagyobb része valószínűleg a valamivel hosszabb, de kényelmesebb úton ment, a Lallamura szép völgyén keresztül a Carionara völgybe, ilyen módon megkerülvén a S. Martino magas hegyhátát. Ez a hegy északra, magas gesztenyefákkal benőtt völgyfalát alkot; dél felé szőlőkertek vannak, s a mezőkkel, kertekkel, facsoportokkal gazdagon díszített völgy közepén a Pietrazecából siető, az egész vidéket felfrissítő patak kigyózik végig. Pietrazecca felé a völgy már keskenyebb, a két oldalról egymáshoz közeledő sziklák mindig ma-

⁹⁹ Malespini, 189—191. Bonon. histor. miscella., Sanese Chron.

¹⁰⁰ Chr. Ital. Bréh. 281. L'Etendart a legénység egy részével Viterbo felé menekült. Jäger: Geschichte Konradins. Nürnberg 1878. 41. l. Annales Januenses: 263. l. Villani. VII. 24. 247—48. l.

¹⁰¹ Malespini, c. 192. szerint aug. 10-én indult Konradin Rómából; így valóban igen hosszasan tartózkodott Tivoliban. Raynald Annal, 29. §. ellenben 18-át jelöli meg, ami a távolságnak és Károly meglepetésének jobban megfelel s úgy látszik levéltári adatokon alapszik. Raumer: l. m. 365. l.

¹⁰² Costanzo: Storia di Napoli. Milano 1865.

gasabbak, meredekkebbek, s ezeknek mélyéből, sötét barlangból ered a forrás. A legszélső, járhatatlannak tetsző magaslaton levő helység olyan, mint a sasfészek a vad, szakadozott, sárgászöld mészsziklán.

Amint az ut egyideig ilyen helyeken vezet, dél felé hirtelen megváltozik s egy dombról váratlanul, meglepetésszerűen egészen új világ tárul szemünk elé. Dombok és völgyek, mezők, rétek és erdők, patakok mentén barátságos házak, merészen épített helységek látszanak és messze a látóhatárral egybeolvadva a Celano-tó csendes hullámai. Mily örömmel, minden sötét sejtelen nélkül érkezhettek Konradin serege ebbe az előtte megnyitott paradicsomba; mit érezhetett az ifju, aki most ezt a gyönyörű országot, az ő öröklött országát, lábainál látta s aki előtt az ut Sulmónáig is minden irányban, nyitva látszott!¹⁰³

Károly, mikor Konradin közeledtének hírért vette, sietve keresztül vonult Sulmónán Aquilába, hol összegyűjtötte embereit és a polgárokat hűségre intette. Időközben Konradin serege Tagliacozzo¹⁰⁴ mellett elhaladva Scurzolához, vagyis arra a helyre ért, ahol a csata lefolyt, melyet vagy arról a városról, honnan Konradin jött, tagliacozzo¹⁰⁵ csatának, vagy pedig ahonnan Károly támadt, albai csatának nevezhetünk, de tulajdonképen arról a helyről, mely a csataterhez legközelebb esett, scurzolari csatának kellene nevezni.

Konradin serege arccal Alba felé ütött táborn, háta mögött a tagliacozzo¹⁰⁴ ut nyitva volt. A scurzolari hegyek, a Rafia patak és a Salto folyó védte és fedte minden oldalról az állásokat. Nem kevésbé célszerűnek tetszett Károly rendszere. Aquilából a hegyeken keresztül sietve elérte Ovinulo és Avezzano környékét; tovább vonulva, aug. 22-én az Antrosciano melletti magaslaton ütött táborn, körülbelül fél mértföldnyire Albától és 2 mértföldnyire ellenfelétől. Balszárnnyát hegyek, jobb szárnyát Alba magaslatai védték és a hegyoldal megnehezítette az ellenség támadását. Károly nemsokára ezután azt hallotta, hogy Aquilából küldöttség ment Konradinhoz, s ajándékkal együtt elvitte neki a város kulcsát.

Károly erre nagyon megijedt, mert ha Aquila tőle elpártol, nem szerezheti be innen serege részére az élelmiszert és akkor majd a Velino és Alba közt levő völgyet egészen fednie kell, hogy Konradin ne támadhasson erről az oldalról. Erről a fontos körülményről a király meggyőződni akarván, hirtelen határozattal lóra ült és kevés kísérettel még az éjjel Aquiláig lovagolt és oda-

¹⁰³ Raumer I. m. 366. l.

¹⁰⁴ Tagliacozzo 42°. é. szélesség — 31°. kel. hosszúság.

¹⁰⁵ Dante: E la da Tagliacozzo. Inf. 28. c. 17.

kiáltott a kapuőrnek: «Kinek hódol a város?»¹⁰⁶ «Károly királynak» volt a felelet, mire a király bement és anélkül, hogy leszállott volna lováról, kevés, de nyomatékos szavakkal hűségre intette a népet. Élelmiszert kért és napfölkelt előtt újra táborában volt.

A követséget Konradinhoz az elégedetlen nemesség küldte¹⁰⁷ és valószínű kettős célja volt: az, hogy Konradinnak kegyébe jusson és Károlyt megijessze, ami, habár rövid időre sikerült is. Az a hír, hogy Károly Aquilában volt, még az éjjel elterjedt a városban és siettek kívánságának eleget tenni. Napfölkeltkor aszszonyok, leányok mentek fölfegyverezett ifjak kíséretében és élelmiszert vittek Károly táborába, hol nagy örömmel fogadták őket.

Konradin seregét két fő részre osztotta. Az első állott spanyolokból, Kastilliai Henrik vezetésével; lombardiaiakból Lancia Galvan gróf vezetésével és tusciaiakból, pisai Donoratico Gerhard gróf vezetésével. A második főrészt alkották a németek, akiknek élén Konradin és Osztrák Frigyes állottak.

Károly még mindig aludt¹⁰⁸ az éjjeli megerőltetés következtében. Mikor felkeltették, Konradin nagy seregét látva megijedt.¹⁰⁹ Tanácsért az okos és bátor Valery Erardhoz¹¹⁰ fordult, aki több kíséreléssel a napokban jött vissza a szent földről. «Ha győzni akarsz» — mondta, «akkor többet ér a csel, mint az erőszak.» Erre a király átadta neki a sereg rendezését, s ő a hadat három részre osztotta. Az első Gaucelmé Jakab és L'Etendart Vilmos vezetésével provinceiből lombard és kevés rómaiakból állott; a második Couzance Henrik tábornok vezetésével franciákból; a harmadik a király és Valery által kiválasztott 800¹¹¹ lovasból állott. Az első sereget Salto irányában a völgybe helyezte el, a második a tábor dombtetőjét fedezte és segítséget vitt oda, ahol legszükségesebb; az utolsó seregre várta a döntés, az elhatározás. Evégből Valery titokban a Felice-hegy lábához, a szűk völgyben állította fel seregét, úgy, hogy a talaj mélyebb fekvése és a sok fa miatt nem lehetett látni sem a Konradin pártján levő Albában, sem Scurzolában.

¹⁰⁶ Mart.: Thes. II. 602.

¹⁰⁷ Manfréd t. i. a nemeseket több kedvezményben részesítette. Cirillo. Annali della città di Aquila. Roma. 1570. 8. l.

¹⁰⁸ Guil. Nang. 379.

¹⁰⁹ Hogy Konradin serege erősebb volt, mindenki tanúsítja. A Mutin. annal. 9000-re, Károlyét 6000-re becsüli, Malespini 192. Konradinét 5000, Károlyét nem egészen 3000, az Annal. Mediol. azt mondja, hogy Konradinnak Rómában 10.000 embere volt és az Abbas Burg in Sparke 1268. 16.000 equorum loricatorum.

¹¹⁰ Valery már 1249-ben IX. Lajossal Egyiptomban volt. 1265-ben újra visszament Palesztinába.

¹¹¹ Ezt a számot adja Malespini, de Neocastro, c. 9.; ennek ellenében csak 500 lovast említ. Raumer: l. m. 370. l.

A provenceiekből álló első csapat leereszkedett a völgybe, remélve, hogy az ellenségi átkelését a Saltón megakadályozhatja, vagy a már keresztüljöttöket legyőzi; de egyik sem sikerült; sőt a spanyolok és lombardiaik, akik egy rejtett gázlón a Saltón átkeltek, oly erővel támadták meg őket, hogy, a legnagyobb rendetlenségbe jutva, kénytelenek voltak menekülni. Henrik herceg Aquiláig üldözte őket. Abban a pillanatban, amelyikben a harc ilyen fordulatot vett,¹¹² a második francia sereg, Couzance Henrik vezetésével a provenceiek segítségére sietett, de Konradin és a németek ezt is legyőzték, s vezérüket megölték. Ez a sereg is kénytelen volt menekülni. (Károly király, aki már az első veszteségnél előre akart rohanni rejtékhelyéből, a másodiknál annyira magánkívül volt, hogy a dühtől és fájdalomtól sirt. Szégyenletes és dőre cselekedetnek tartotta, hogy még egy pillanatig is tétlenül nézze serege megsemmisítését. De Valery erőszakkal visszatartotta, mondván: «Mít akarsz jelentéktelen seregeddel a németek többségével szemben, akiket a győzelem még bátrabbakká tett? Maradj, míg ők, ellenséget nem várva, pihenni és fosztogatni kezdenek; akkor támadunk nekik és megsemmisítjük őket.»¹¹³ A király kedvetlenül egyezett bele; mert valóban, ha a németek valahogy tudomást szereznek az elrejtőzött ellenségről, vagy még csak rövid ideig éberem és rendezve maradnak, akkor a Valery szerencsés véletlenre épített tanácsa teljes vereséggel végződik. Azonban megnyerte mérész játékát; mert Konradin és hívei abban a hiedelemben, hogy nemcsak az ellenséget semmisítették meg, hanem Cousance tábornok személyében a királyt is megölték, átengedték magukat a gondtalanságnak és az örömeinek.¹¹⁴ Összegyűjtötték, szétosztották zsákmányukat és hogy a nagy melegben felüdítsék magukat, a Salto hűvös hullámaiban üldülést kerestek. «Most itt az ideje», mondá Valery Erard, és csapatai oly gyorsan és merészen rohantak elő rejtékhelyükből, hogy a németeknek (akik eleinte a közeledőkben barátjukat látták, akik az ellenség üldözéséből tértek vissza) nem volt idejük magukat felfegyverezni, sőt még arra sem, hogy a hidat fedezzék.

A franciák mindjobban előrenyomultak, a németeket szétverték, s Konradin és vezérei nem tudták többé a csapatokat rendezni.¹¹⁵ Ezután a franciák is fosztogatni és üldözni akarták az ellenséget; de Valery óvatosabb volt, mint a németek vezére

¹¹² A csata lefolyásáról több vagy kevesebb adattal szolgálnak: Chron. Norm. 1013. Histor. Sicula. Mediol. annal. Guil. de Podio, 49. Lucens. annal. bonon. hist. misc. 423. Vie de S. Louis. mscr. 52.

¹¹³ Saba: IV. 9. (Ap. Muratori. SS. VIII.) Raumer: I. m. 371. 1.

¹¹⁴ Costanzo, Storia di Napoli. Milano. 1805. 60.

¹¹⁵ Villani: VII. 250—53. 1. Nangis: Vie de St. Louis. 429—35. 1.

és egy csapatban tartotta seregét, mert sejtette, hogy nem mult még el minden veszély.

Castiliai Henrik ugyanis, aki a provinceieket messze üldözte, s a franciák táborát is bevette, egy magaslatról Scurzola felé letekintve, nem kételkedett az iránt, hogy az ellenség szét van szórva és Konradin győztesen áll táborában.¹¹⁶ Előre nyomult tehát, hogy a győztesekkel egyesüljön. De miközben a skurzolai táborhoz közeledett, előbb megmagyarázhatatlannak tetszett, amit látott, később pedig megijedve bizonyosodott meg a történetek felől. De Henrik nem vesztette el lélekjelenlétét és így, szolt: «A szerencse most elfordult tőlünk, de ha bátran harcolunk, megint hozzánk szegődik.» Csukott, jól rendezett sorokban vonultak hadai a franciák elé, akik kevesebb számban és fáradtak voltak. Vonakodtak a támadástól és újra Valery tanácsa segített. «Minden attól függ» — mondotta, — «hogy az ellenség erős, veszélyes rendjét megbontsuk.» Ezért mintegy 30—40 lovassal látszólag menekült és mindig többen követték, úgy hogy a spanyolok biztosra vették győzelmüket, s megbontották sorait, hogy az ellenséget üldözzék. Ebben a várva-várt pillanatban Valery megfordult és ugyanakkor támadt Károly is a többiekkel. Ez meglepte, megzavarta a spanyolokat, de azért újra egyesülve védekeztek. A harc sokáig folyt, de a franciák serege a többiek összegyűlésével megnövekedett és végre Castiliai Henriknek is menekülni kellett; a csata tehát annyi változatosság után a franciák győzelmével ért véget.¹¹⁷

Károly azonnal tudósította a pápát győzelméről, majd Padovának számolt be vele.¹¹⁸ Röviddel azután újra a bosszu művéhez látott.¹¹⁹ Félt, hogy Konradint elszalasztja. Konradin tényleg menekült is és Campagnanál tengerre akart szállni; de felismerték, Frangepani Giovanni hálátlanul elfogatta és vára börtönébe záratta, amíg Károly rendelkezhetik vele. Károly felségsértőnek nyilvánította s jogtudósaitól halálos ítéletet erőszakolt ki számlára.¹²⁰

Károly tudta, hogy nincs biztonságban addig, amíg Konradin él. Erőszakos jelleme nem ismert irgalmát s az utolsó Hohenstaufnak hóhér ültette le a fejét. A pápaság tehát teljesen megalázta a «kigyófajzatot.»

Látjuk tehát, hogy a pápaság meg tudta akadályozni a Hohenstaufok alatt Itália jövődő egységét, illetőleg az egységes

¹¹⁶ Vie de St. Louis, mscr. 53—60. l.

¹¹⁷ Gregorovius: Gesch. der Stadt Rom. V. K. 415. l. Ex. Ann. Clerici. 582—83. l.

¹¹⁸ Guidice: 190—195. l.

¹¹⁹ U. o. 190. l.

¹²⁰ Saba: IV. 16. 852. l.

Itáliának Németországba való olvasztását, de maga nem tudott egységet teremteni.¹²¹

Hiában féltette Dante a császáriakat.¹²²

„Amaz új Károly is hiába mérné
Csapásit arra s guelfjei; haragját
E karmoknak nagyobb arszlán is érzé!”

Mégis a guelfek győztek. De mintha a németek keserű játka kísérté volna a győzelmet. A pápaságot épen a franciák alázták meg, a franciákat pedig maguk az olaszok. (Szicíliai vecsernye.) Károly uralkodása azzal kezdődött, hogy Károly eltörölte II. Frigyes császár következőt, a maga nemében csodálatraméltó alkotmányát és közigazgatását. A fontos országnapok összehívása elmaradt. A legmagasabb törvényhatóság, a magna curia,¹²³ semmi befolyást nem gyakorolhatott, mert a király kevés tanácsosaival egyedül intézkedett és egyáltalán semmiféle államtanácsot nem tűrt maga mellett. A nemesség és maga a papság lényegében sokkal többet vesztett, mint amennyit más oldalról, kicsiségekben nyert. Károly a polgárok jogait is mellőzte, mert Frigyes törvénykönyveit előbb félremagyarázták, később pedig teljesen feledésbe mentek. Károly általában minden iránt gyűlölettel viseltetett, ami a Hohenstaufoktól eredt.

A Hohenstaufok idejéből származó okmányokat, állami iratokat, emlékszobrokat megsemmisítette, annyira, hogy a szicíliai királyi levéltárban az ő elődei korából egyáltalán semmi irat nincs¹²⁴ és Nápolyban is (nem tudni milyen szerencse következtében) II. Frigyesnek csak két évből maradtak rendeletei. Ez a rombolás léppenséggel nem a véletlen műve, hanem szándékos, mert normán és a még régebbi lombard időkből származó emlékszobrok nagy számban és jókarban megvannak, a hézag pedig pontosan IV. Henrik, II. Frigyes és Manfréd uralkodása idejéről mutatkozik.

A magával hozott fura'knak Károly nagyon sok ajándékot adott,¹²⁵ a mellett hihetetlenül sok idegen jószágot foglalt le önkényesen. A megajándékozottak még sem voltak megelégedve, a megrablottak jajszáva pedig minden más királyt meghatott volna, csak őt nem.

¹²¹ V. ö. Machiavelli: Discorsi, I. k. 12.

¹²² Purg. VI. 106—109. Szász Károly ford. V. ö. Dantis Allighieri epistolae, cum nobis C. Vitte, Padua. 1827. Ludwig Geiger: Renaissance und Humanismus in Italien und Deutschland. Berlin. 1882. 7—14. l. — Burckhardt — Bánóczy: a Renaissancekori műveltség Olaszországban. Budapest. 1895. 96—97. l.

¹²³ Pecchia, Storia del regno di Napoli. 1795. III. 60—75.

¹²⁴ A szicíliai levéltárban egy okmány sem régebb keletű, mint 1312. Korábbi időkből okmányok, leírások hiányzanak. Greg. Introduz. 88, 109. A Regesta Karoli is valószínűen 1268-tól kezdődik, Konradin halála után. (Raumer: I. m. 338—339. l.)

¹²⁵ Villani, VII. 10. Lelli, Discorsi, I. 108. Kétségtelen bizonyítékokat adnak Karl. Regesta is minden oldalon.

Bezárta minden kikötőt, mely nem a királyé volt, hogy a kereskedelem, forgalom az ővében gyarapodjék.¹²⁶ A kiváltságos városok nagyobb adót fizettek. Még nyomasztóbb volt a felügyelet a tengerparti országokban. Minden elhajózásnál írásban kellett a vámhivatalnokoknak kimutatniok a tárgyak értékét, az elindulás helyét és idejét, az eladókat és vevőket kereszt- és vezetéknevét, a hajó és hajótulajdonos nevét, a rendeltetési helyet, a pénz átvételét stb. Minden kikötőnél elő kellett mutatni megvizsgálás végett ezen elismervényt és ha valahol hiba volt, szigorúan megbüntették. Ilyen intézkedések nagyon sokat ártottak, rontottak és a végén még nagyon kevés hasznot is hajtottak. Nem csoda tehát, ha a sziciliaiak fegyverhez nyultak; az Anjouuralmat Sziciliában megsemmisítették s Károlynak még életében látnia kellett műve romlását. Nápoly ugyan az Anjouké maradt, de Sziciliát örökre elvesztették.

¹²⁶ Saba Malaspina, VI. 3. Csak X. Gergely idejében a lyoni egyházgyűlésen merészkedett a papság felszólalni, de a király nem volt tekintettel semmire. Raumer: I. m. 340. l.

FÜGGELÉK.

Andreas Ungarus krónikája

vagyis

leírása annak a győzelemnek,¹

melyet a római egyház az Ur 1266.-ik esztendejében, március 4.-én, a szentséges atya, IV. Kelemen pápaságának második évében a dicső férfiú, Károly Szicilia győzelmes királya, Apulia hercege és Capua fejedelme, a szent város szenátora, Andegavia,² Provincia³ és Forcalquier⁴ grófja által aratott.

Helyettest rendelt a földön az, ki meggyőzte a halált és magához hasonlóvá akarva őt tenni, tekintetét olyanná tette, mint a villám; ruháját fehérre, miként a hó; és hogy félelmes legyen ítéletében, megnyerő a szelídségben, amennyiben alattvalóit táplálja az üdvösségi vágyának tejével, javítja korholásával; erre nézve ugyancsak tőle származik a parancs, hogy a helytartó romboljon és gyomláljon, építsen és ültessen amint jónak látja, hogy az Ur virágos kertjében, az egyházban, gyökeret ne verjen az irtani való burján (konkoly). De hogy a

¹ A fordító megjegyzése. Már az első mondat tanúsítja, hogy Andreas Ungarus krónikáját szószerint, a szöveghez tapadva kívánom lefordítani; azért, mert a magyar közönség az eredeti latin szöveget még egyáltalán nem ismeri s így a nehézkes, de hű fordítás őt könnyebben tájékoztatja a mű stílusára, sajátosságaira, szellemére nézve s így jobban is bevezeti őt egy középkori történetíró gondolatvilágába. A szabad fordítás, amely a magyar nyelv szellemének ugyan jobban megfelelne, semmikép sem tükrözné oly hűen vissza a pap szerzőnek keneteljes, dagályos stílusát s egyházi szellemtől áthatott gondolatvilágát.

² = Anjou grófság Franciaország északnyugati részében, Maine, Bretagne, Poitou és Touraine közt. Anyai jogon 1154-ben I. Henrik angol király birtokába jutott s a franciák csak 1204-ben foglalhatták vissza. Előbb Fülöp, utóbb Károly (mindakettő VIII. Lajos francia király fia) uralkodott rajta. Ez utóbbi alapította meg az Anjou-ház idősebb ágát, mely királyokat adott Nápolynak, Sziciliának, Magyarországnak és Lengyelországnak.

³ = Provence Olaszország, a Földközi-tenger Languedoc, a Dauphiné és Verraisin közt. IV. Berengár Rajmund barcelonai gróf halála után leánya kezével 1254-ben Anjou Károly, Szent Lajos testvére örökölte.

⁴ Forcalquier (olv. Forkalkié) Basses-Alpes département egyik járása. 1218. előtt majdnem az egész Felső-Provenceot magában foglalta.

kitüzött tárgyra könnyebben rátérjünk, a győző, értsd: a mi Urunk Jézus Krisztus, az ő helytartója, a római pápa által, ki az égből nyert erejénél fogva lerontotta és kigyomláta az egyház nyilvános ellenségeit, Frigyes, Manfrédet és Konrádot: Károlyt, a kiváló férfiut ültette és állította oda az egyház harcosává, hogy az ő közreműködésével győztes legyen, gondoskodván az egyház számára a hold harmatról, a nap pedig ékeségről.⁵

ÜDVÖZLET.

A Föld előkelői sugarának⁶ Péter urnak, allenconi és chartresi grófnak, boldogemlékezetű X. Lajos, Franciaország dicső királya fiának, az ő urának, Andreas Ungarus mester, boldogemlékezetű Béla és István királyok egykori káplánja és barátja, érte való gyakori buzgó imát és üdvöt!

Kellemes legyen neked, kiváló szép fő hajtása, míg beszédem hallod és ezen épülsz, az Urban való gyönyörködés. Ime az egykor sötétségben támadt világosság nem hagyja el végleg az igazszívűeket, kik mindkét Jeruzsálem falait csiszolt (ékes) kövekből építik s akik már hosszú idő óta szomorkodnak. Avagy inkább, aki kinyújtott karjával megfogta a hullámok között kételkedő Pétert, aki a keresztfán kiterjesztett karokkal mérhetetlen szeretettel ölelte át dicső jegyesét, az egyházat, kitérte üdvöt hozó karjait eme napokban is. A Szentlélek ugyanis, aki ihletet ad ott, ahol akar, arra indította a dicső férfiúnak, Andegavia, Provincia és Forcalquier grófjának, boldogemlékezetű X. Lajos,⁸ a franciák dicső királya testvérének szívét, hogy az örök dolgokra való tekintettel vegye vállaira a római egyház terheit. Megtette; az egyház pedig úgy alakította az ő vállait, (gondoskodott róla) hogy a teher díszére váljék; ugyanis ama bölcseségnél fogva, melyet a Szentírás méltán nevez kigyóinak, galamb egyszerűségű hatalmával, mellyel rendelkezik, a szent város szentátorává tette Manfréd tarentumi fejedelem életében, — miről alább bővebben lesz szó, — és Szicília királyává koronázta.

1.

Bevezetés.

Mivel a dolog természete megkívánja, hogy először ismerjük meg a betegséget s annak okait és azután orvosoljuk, jónak látom leírni az egyház szorongatott helyzetét, mibe a ragadozó

⁵ Luna rorem, sol decorem ecclesiae providendo.

⁶ Romlott szöveg a kódexben.

⁷ Ps. 111. 4.

⁸ IX. Lajos értendő.

oroszán és kölykei hozták,⁹ hogy megrabolják; hogy eljöve egykor az ő jegyese mondván: «én vagyok ne féljétek»¹⁰ és kitűnjék jobbjának üdvössége a hatalmaságok felett.

2.

Elbeszélése annak, — ami több fejezetre terjed, — hogy mikép szerette az egyház Frigyes, az egykori császárt.

Napkelettől napnyugatig, északról délre, napnál világosabb, mennyire szerette az anyaszentegyház VI. Henrik császárnak és Constanciának, Szicília királynéjának fiát, kit római imperatorrá választott; először e választás tényében, bölcs anyaként viselte magát, midőn mások kizárásával őt választotta; végre sokaknak lázadása ellenére római császárrá koronázta bizonyos esküformák megtartása mellett azért, hogy főképi az anyaszentegyházat, — melynek emléiből az üdvösségi vágyának tejét szívják, kik a keresztségben Krisztust öltötték magukra — mint alázatos fia szeresse, tisztelje és császári kardjával az emberi ellenség ellen annak minden jogát megvédje.

3.

Hogyan támadt Frigyes, az egykori császár, az anyaszentegyház ellen; hogyan érdemelte ki, hogy a császári méltóságtól megfosszák és mily gonoszul fejezte be életét.

Ez a Frigyes a kapott javokról és saját üdvösségéről megfellebbezve, s nem emlékezve esküjére, nem riadt attól vissza, hogy jótevője, a római anyaszentegyház, ellen támadjon, mint eszeveszett, olyképen, hogy Szicília királyságát, Capua fejedelemségét és az egyház más birtokait, — melyeket az egyház hosszú idők óta az ő boldogult elődeinek, a római császároknak adományából vagy azok jóváhagyásából békésen és nyugodtan birtokolt, — az igazság ellenére neveltséges foglalással magának tartotta meg. Midőn pedig az anyaszentegyház egyre gyakrabban és gyakrabban iőstökélte, hogy az elvett birtokokat adja vissza és teljes elégtételt szolgáltatson, továbbá elviselhetetlen keménysége miatt is, melyet nemcsak a főpapok s más egyházi és szerzetes férfiakkal szemben, hanem még maguk a szent római egyház biborosai ellen is kegyetlenül tanúsított s minthogy többszöri intésre sem akart megjavulni, végül boldogemlékeztű urunk, IV. Ince pápa határozott véleménye szerint, hogy makacsságának keménysége is megtörjön és mivel a kiközösítéstől s így az Istentől sem félt, eléggé megérdemelte, hogy a lyoni egyetemes

⁹ II. Frigyes és fia.

¹⁰ Lukács. 24., 36.

zsinaton¹¹ letegyék. Öneki az anyaszentegyház ellen tulságosan megnőtt szarvait ugyanaz a szentanya a világban kiváló férfiúnak a híres Monte-Longoi Gergely urnak, Aquileia¹² tiszteletreméltó patriarchájának, egész Lombardia területén az apostoli szék akkori követének kezei által Parmánál¹³ hatalmas erővel letörté; ez a tiszteletreméltó követ, ki természeténél fogva buzgó, a rábizott ügyben igen hűséges és serény volt, ezen Frigyesre akkor oly végzetes és rettenetes csapást mért, hogy ezen fojtogató savanyu szőlő evésétől¹⁴ az isteni ítélet következtében elvásták még fiainak fogai is; sőt ennek a gonosz szőlővesszőnek,¹⁵ — hogy jebből a súlyos bukásából soha ne kelhessen uj életre, — elszáradtak még növekvő hajításai is, de nem a kedvező, hanem a perzselő nap erejétől, hogy így később ellenállni ne tudjanak a bosszuló jobbnak. Így hát ez a Frigyes, életét, az isteni és egyházi atoknak igazságos és méltányos ítélete alatt fejezte be s elvetette magától a boldog feltámadásnak részét és nem rettent vissza attól sem, hogy az örök károhozat lesz jutalma.

4.

Frigyesnek az egykori császárnak kölykei (catuli) viperák módjára hogyan mardosták az anyaszentegyház testét.

Az ilyen szolgaságnak gyakorlása közben tehát az ő ágyékából származó hercegek, saját pályájuktól eltérítve, atyjuk gonoszságait növekvő bajokkal gyarapították az által, hogy viperák módjára jötevőjüknek, az anyaszentegyháznak testét mardosták; mivel nem tudtak s nem is akartak megengedni; az isteni akaratnak elrejtett mindenhatósága s a rájuk kiszabott ítélet nem engedte meg nekik, hogy örökké uralkodjanak a birodalomban. Hanem azt mondta: «Nem vétetik el a fejedelmi pálla» Frigyesről s a vezér az ő ágyékából, mignem eljő, aki elküldetjük,¹⁶ t. i. a második Károly, az Ur erejének jobbjá, ki azon kiváló nevű Nagy Károlynak ágyékából, mint a botlasi köve és a botránykösziklája¹⁷ sokak romlására és feltámadására eljövén,¹⁸ Manfredet, a gonosz szőlő átkozott hajítását, mint Nabukodonozor szobrát¹⁹ le nem dönti oly nagy erővel, hogy annak nemcsak aranyát és ezüstjét, rezét és vasát és egyéb ércét, drágakövét és

¹¹ 1245.

¹² Aquilegensis, ma Algar.

¹³ 1248.

¹⁴ Ez. 18, 2.

¹⁵ Romlott szöveg.

¹⁶ Gen. 49. 20.

¹⁷ Pét. 2. 8.

¹⁸ Luk. 2. 34.

¹⁹ Dán. 3.

gyöngyét, Szicília királyságát, Apulia hercegségét, Capua fejedelemségét veszi el együlttesen, hanem velük együtt elragadja feleségét, leányunokáját és leányait is, akik miatt ezen vípera elterjedésétől félni lehet; és «ő lesz az, kire a nemzetek válnakoznak.»²⁰

5.

Hogyan szerette az egyház Manfrédet.

Ugyanis ezen Manfrédnek, mikor a törvényes elismerésben az anyai jóindulatra volt szüksége, az egyház, a jó anya, teljesen termékeny szűz, Krisztus jegyese, teljesen szépséges és szemérmes (*tota fecunda virgo, sponsa Christi, tota pulcherrima et pudica*) Manfrédet ezt a tisztátalant tisztává és szemérmessé akarta tenni, mint amilyen a szűz és termékeny néj bűn nélkül (*fecundum reddere sine ruga*); anyai ajándékkal bár halgatagon törvényesítette őt,²¹ azáltal, hogy tarentumi fejedelemmé tette; ki minthogy ilyen fejedelemségben ült, ítéletet mondott azon alattvalókról is, kik tisztá származásuk voltak, vagy törvényt is hozott, amit a törvényes házasság a törvénytelenről előbb nem tűrhetett el; így az anyai jóság tekintélyéből volt az övé az, amit származása tőle megtagadott; az alaktalanból széppé, a szégyenletesből díszessé tette, — úgy hogy olyan fiúnak tarthatta magát, akit jobban szeret az anyja, mint az apja, — hogy így az atyjának, a szeretetreméltó anya iránt elkövetett vétkeket lemoshassa, hogy későbbi dolgai szebbek legyenek az elődei tetteinél.²²

6.

Hogyan ismerte félre Manfréd az egyház szeretetét.

De mit mondjak? Ez a rut magzat és vészthozó fekete gyászszó féreg, — fájdalom — drágakövekkel ékesítve sáros pocsolyába süllyedt, mikor az elismerést megtagadva és rutul elvetve agóni Burellust, ki az egyház védelmé alatt állott, a pápa kíséretében megölte és Apuliát, az egyház birtokát, mit az egyház javai között állón és tisztességgel megtarthatott, testvérgyilkosság bűnével terhelve elfoglalta; végül pedig, mint később kitűnt, örök szégyen és gyalázat közt elvesztette — mert Manfréd atyai és testvérgyilkossága bosszuért kiáltott az égre,²³ — de maga Konrád sem birtokolta egykor Apuliát igazságos

²⁰ Gen. 49. 10.

²¹ V. ö. Erről Huillard-Bréholles: „Introduction“ p. CLXXXIX. Tarentum fejedelemséget II. Frigyes végrendeletében Manfrédre hagyta.

²² Pét. 2. 20.

²³ Hogy Frigyes és Konrádot Manfréd megmérgezte, mások is mondják. Schirmacher: Friedrich II. Vol. IV. p. 487; Die letzten Hohenstaufen p. 483.

úton, hanem jogtalanul foglalta el és sok, úgy a maga, mint övéinek személyével összefüggő szabálytalanságot követett el az egyház ellen.

7.

A ghibellino elnevezésről.

Hogy Manfréd, egykor Tarentum fejedelme, az ily módon elfoglalt Apuliát könnyebben biztosíthassa magának s az Isten és igazság ellen tervbe vett egyéb gaztetteit az egyház minden állhatatossága ellenére keresztülvihesse, elég számos párthívet szerzett a világ különböző részeiből, részint kéréssel, részint vesztegetéssel s azokat ghibellinóknak nevezte, mintegy jelezve, hogy az egyház ferdeségét (*gibellum suae curvitatís*) háborúval kell majd kiegyenesíteni; hogy ezek ily álnok és kárhozatos módon élve az egyház emlőit tulságosan szíva, ne csak vérét csalták ki, hanem bántalmazták a bántalmazóval, szurják a szuródárdával, süket kígyó módjára sükettél téve füleiket, hogy ne hallják ama dörgő evangéliumot: «*Viderunt in quem consurxerunt.*»²⁴

A guelfek pedig készségesen hallgatják a kedves, üdvösséges evangéliumi ígét, mi a magasságbelinek ajkáról hangzott el és igyekeznek a ghibellinók álnokságát elnyomni s távoltartani, hogy az Ur nyájának beteg juhait a többi megkereszteltet is meg ne fertőzzék, azáltal, hogy méltatlanoknak tartják őket az örök életre. Az ő szebb, nyájásabb nevüknek értelme (hasonlata) a szónak (nevüknek) elemeiben van. Minthogy ez a szó: guelf közhasználat szerint egyszótagu, nem lehet értelmet kivenni belőle, hacsak elemeiből (betűiből) nem. Értsd tehát a három első betű: gue' alatt guerra-t, az l-en leonum-ot, az f-en fortis-t és így azt találod, hogy a guelfek háboruja a ghibellinók ellen olyan volt, mint oroszánok bátor viaskodása; amint kitűnt és nyilvánvaló még ma is a guelfeknek mintegy oroszánoknak a ghibellinók elleni (*contra gibbiferos Gibellinos*) csatáiban.

8.

Hogyan választotta ki az egyház az egész földkerekségről ezt a II. Károlyt, Nagy Károly utódát arra, hogy az Ur és az egyház harcát harcolja.

Észrevéve a gondos (körültekintő) egyház, hogy Manfréd mint valami növekvő pestis az egyház birtokait elrabolja, eltérít, a hitet gyengíti, megtöri, a keresztények törvényeit és rítusát érvényteleníti, ő maga, törvényen kívül állva, a kereszt-

²⁴ Ps. 57. 5.

tényeket a szaracénokkal összeházasítja és miként atyja, az eretnekség bűnének pártolásával mint öklelő bika az Ur nyájában nem kis földöklést visz végbe s az Ur virágos kertjét róka-
fiakkal tölti meg; kényszerítve érezvén magát, jó előrelátólag azon gondolkodott, miképp ejthetné verembe ezt a vakmerő ragadozó farkast, amelyik egyáltalán nem fél, hogyan lehetne elfogni a Sabaoth Istenének szőlőjét pusztító rókafiakat? Mikor pedig körülményes megfontolással végigjárta a földet, keresve, hogy kit válasszon erre a munkára, jól megfontolt elhatározással a hit eréből választott; it. i. Nagy Károlynak az egykori dicső római császárnak és francia királynak ivadékát, ezt a II. Károlyt, hogy a hit forrásából merített hittel, az Erősség kezéből vett erővel szerezze vissza Constantinus birodalmát.

9.

Hogy küldötte IV. Ince pápa, Albert mestert, az ő jegyzőjét először Károly grófhoz.

Ehhez a boldogemlékü IV. Ince pápa szeretett és hűséges jegyzőjét és káplánját, pármai Albert mestert²⁵ küldötte teljes hatalmu követségbe; később utóda, a boldogemlékü IV. Orbán pápa többször is ugyanezen jegyzőt, kit akkor ügyei előmozdításában mindenkinél megbízhatóbbnak tartott, mint ünnepléses követét, szorgalmasan kioktatta²⁶ a francia birodalmi Provinciába, Guasconiába (Gascogne) és a körülöttük fekvő részekbe küldötte, hogy a pártok között a különben nehéz ügyben méltányosan intézkedjék; végül ugyanazon jegyzőnek, — ki az egyháztól kiküldve 14 évig, sőt tovább ennek az ügynek az elrendezésén és befejezésén fáradozott és ezt az elrendezést hűségesen, hasznosan és okosan, az egyháztól neki előírt forma szerint hajtotta végre, — intézkedése következtében ez a gróf, mint előbb említettem, a pápa akaratából és mindenkinek beleegyezésével a szent város szenátora lett.

10.

Hogyan küldött a szenátor helyettest a városba.

Rómaiba helyettesül egy okos és bölcs férfiut rendelt, Gantelini Jakabot²⁷ Provincia részeiből, hogy itt az ő helyében és személyében gyakorolja a szenátori hatalom teendőit, míg ő maga személyesen megjelenik. De mert az öklelő férfiaknál a felkészülést maga az utnak hosszúsága késlelteti, — ugyanis minél

²⁵ Lásd Schirmacher: Die letzten Hohenstaufen. 413.

²⁶ V. ö. Raynald Ann. 1262. §. 20.

²⁷ Kiról lásd Schirmacher. 584. o.

hatalmasabb valaki, annál több előkészületre van szüksége, különösen ha a távollevő valami nehéz dologra vállalkozik, — másrészt pedig mikor a francia birodalom egyházai az említett jegyző intézkedése ellen — melyet az apostoli szék különös meghagyásából tett, hogy t. i. minden egyházi jövedelemnek tizedét ennek a grófnak kell adni költségek fejében, mert e nélkül ez a kiváló gróf nem vállalkozott az eljövételre, — önkényesen fellázadtak; e kényszer következtében a városban való személyes megjelenésének idejét, amikorra az egyház óhajta várta, — bár az eljövételt esküvel fogadta, — elhalasztotta. Közben már, amint az isteni akaratnak tetszett, IV. Orbán pápa boldogabb hazába költözött,²⁸ midőn pedig Krisztusban legszentebb atyánk és urunk IV. Kelemen pápa, az egyetemes egyház kormányzására az isteni gondviselés következtében utódjává lett,²⁹ pápaságának első évében ugyanazokat a feltételeket, — melyeket az említett jegyző, Albert előbb vele megállapított és szerződésileg, a gróf részéről esküvel, az egyház részéről pedig egy bullával biztosított³⁰ tisztelendő Bertalan atya, akkor Cosenza (Cusentinus) most pedig Messina³¹ érseke és Péter mester az ő jegyzője³² révén, ugyanezen grófra és szenátorra átruházta — ki még a megtagadott költségek miatt nem érkezhetett meg — és ez átruházás az ezen ügyben kiadott egyházi levelekben, — melyeket a pápa és testvérei aláírásaikkal, a pápa bullájával, ezek pecsétjeikkel megerősítettek, — bővebben bennfoglaltatik.³³

11.

Hogyan kezdte néhány római nemes zaklatni a vikariust.

Az egykori fejedelemnek Manfrédnek párthívei csalárd huncutsággal (ingeniositate) magának a szenátornak hosszú kérésében egy jelentéktelen ürügyet keresve, ezt a helyettest, ki már egy idő óta köztük tartózkodott, különféle ellenkezésekkel zaklatni kezdték; de ő, ki nagyon derék és erényes volt, férfiasan és hathatósan állt ellen ezek hatalmának. Ugyanis egy nap hajnalban (hora prima) Péter Romani és Péter de Vico fia³⁴ és még néhány nemes, áruló szándékkal bejövén a városba, — hogy t. i. azt Manfrédnek átadják, — őt ellenséges szándékkal igyekeztek

²⁸ Meghalt 1264. október 2.

²⁹ Megválasztották 1265. febr. 5.

³⁰ Hogy ez tényleg megtörtént-e nem tudjuk; Schirmacher. 235. o.

³¹ 1266—1272.

³² V. ö. Potthast. Reg. 19103. nr.

³³ V. ö. Potthast Reg. 19038. nr.

³⁴ Petrus Romani et filius Petri de Vico. Petrus de Vico ugyanaz mint Petrus Romani (idem est ac); V. ö. Schirmacher. 504. o.

megtámadni. Ezt mikor az éber helyettes kevéssel előbb megtudta, abbahagyva egyéb dolgaít, magát és övéit előrelátásból sietett felfegyverezni; ekkor ő gyilkosaira, mit az oroszán, övéi pedig mint fülge párducok mintegy az isteni gondviselés rendelkezéséből rárohantak s a bosszuló istenítélet kardjával közülök többet megöltek, másokat pedig — nem csekély veszteséget okozva nekik — megfutamtottak.

12.

Hogyan halt meg Péter de Vico fia a Tiberisben.

Péter de Vico fia, mikor a haláltól való félelmében már nem talált helyet, ahova menekülhessen, titkon a Tiberisre szállt egy sajkával, de a rajtalevő fegyverek súlya miatt a sajka el-súlyodt s ő szánalmas módon a Tiberisbe fulladt.³⁵

13.

Hogyan tette ki magát Károly gróf és szenátor az egyházért a tengeri veszélyeknek, hogyan keresték őt Manfréd kalózzai, hogy megöljék s a tengeri viharokban hogyan bátorította társait.

Eközben, mikor a pápa kötelességszerűleg sürgette a gróf megérkezését, — minthogy a francia egyházak, melyek, mint mondtuk, előbb a nagy üggyhöz a költségek nyújtását megtagadták, most parancsban kapták, hogy ezt megtegyék, — a gróf és szenátor elé különböző részről két különböző határidőt szabtak; egyet t. i. az egyház, hogy Péter és Pál apostolok ünnepére a fejedelemség ügyében a szent városban személyesen megjelenjen; a másikat a szent város egyetemes tanácsa, hogy ugyanazon év pünkösd ünnepére³⁶ ugyanazon városban mint szenátor saját maga jelenjen meg. Ezért a gróf tiszteletreméltó Simon atyát, a Szent Cecilia-egyház bíboros presbíterét, ki Franciaország részeiben akkor teljeshatalmu követ volt,³⁷ állhatatosan kérte, hogy lehessen neki legalább később, t. i. az apostolok ünnepén a szent városban megjelennie, mivel teljesen neki magának kell a szükséges költségekről gondoskodnia; ez azt felelte neki, hogy nem lehet (minime); pedig azon hatalmánál fogva, melyet ez a tisztelendő követ az egyháztól kapott, a határidők elhalasztása iránt megegyezhetett volna vele; mégis ez a kiváló és buzgó szenátor ezt a két határidőt készségének erejével egybe akarta olvasztani s inkább akart az első, mint a második határidőre, bár az egyház költséget sem adott neki, személyesen

³⁵ V. ö. Saba Malaspina, Muratori SS. VIII. p. 811.

³⁶ Romlott szöveg.

³⁷ Potthast 19039. és köv.

saját költségén megjeleni, mint, kitéve magát rágalmozóinak, mindkét vagy legalább csak egyik határidőt elmulasztani. Így hát amint hamarjában tehette, csak husz hajót gyűjtött össze³⁸ s a kétséges tengeri utra bizta magát, annak nevében, ki a szeleknek és tengereknek parancsol. Minden más dolgával felhagyott. Senkinek tanácsára nem hallgatott. És midőn az egykori fejedelemnek, Manfrédnek járnoksága következtében a tengeri veszedelem, — t. i. hatvan, kalózzokkal telt hajó kereste a tenger különböző részein, hogy elpusztítsák őt, ámbár az isteni pártfogás és oltalom kiragadta azoknak félelmes cselvetéséből — de inkább az Isten haragjának fuvalma félelemmel illette őket és mikor az ellenkező, sőt magával ragadó szélvihar készleteiket, árbocait és vitorláit szinte halálfélelmük közepette ragadta el, s mikor maguk a hajósok is eldobva evezőiket, magukat egyedül az Isten kezére bízták, maga a gróf vigasztalta utitársait a villámlások, dörgések és szélviharok zaja közt a következőképen: «Kedves társaim, biztonságban kell lennetek, mivel Isten sohasem hagyja el a benne bizókat. Ezt a vihart pedig csak azért bocsátotta ránk, hogy kipróbáljon bennünket; ha ezt jó és járható lélekkel tűrjük, az ő egyházának szolgálatába is el fogunk jutni az ő kegyelméből. És ha bátraknak talál bennünket, amilyennek kell is lennie az igaz katonának, elvezet majd minket az üdvösség kikötőjéhez és megvédelmezi ellenségeink cselvetésétől is. Nyugodjatok meg tehát az Urban s erősítsétek meg gyenge sziveiteket, abba vetvén reménységtek horgonyját, ki őt és jelevení, levisz a poklokra és visszahoz, orvosol és látszur, megsebez és meggyógyít.»³⁹ Ezen szavaktól csodás módon megbátorodva Isten kegyelméből úgy személyeikben, mint dolgaikban, épségben és sértetlenül behajóztak Hostia kikötőbe.⁴⁰ Amilyen gyorsan csak lehetett bementek a szent városba pünkösd vigiliáján,⁴¹ a hatvan kalózhajó cselvetését s a ragadó Skyllának végzetes veszedelmeit így égi vezetéssel kikerülték.

14.

Hogyan gunyolták ellenségeik a grófot és szenátort, hogy nem tudja végrehajtani, amit ígért.

Ellenségei különösen az ellenkező párti, u. n. ghibellinók, a kórtól végzetesen megszállyva, olyanféle gránscoskodó szavakra nyitották csalfárd szájukat, hogy mivel későn is jött, meglovak nélkül is, hát nem látja szívesen az egyház s nem is tudja a

³⁸ Mások más számokat mondanak; Schirmacher, 511. o.

³⁹ Reg. 2. 6.

⁴⁰ 1265. május 21.

⁴¹ Május. 23.

megigért szolgálatot betölteni, különösen oly bátor és gazdag ellenféllel szemben, mint Manfred tarentumi fejedeleme, aki nem távolról jött, hogy elfoglalja az országot s aztán visszatérjen, — miként ez a fegyvertelen jövevény, aki csak kísérletet tesz annak elfoglalására, — hanem már régen övé is az ország, táborral és hadsereggel meg van erősítve s birodalmát örökségül kapta.⁴²

15.

Mikép mondott ellene a gróf és szenátor az orvosok abbeli tanácsának, hogy valakit vegyen magához.

Az Ur ennek a második Károlynak tökéletességét a föld összes királyai és fejedelmei számírára példaképül akarván adni, betegséggel látogatta meg, hogy próbára tegye. Mikor pedig az orvosok, tanácsot tartva, egyértelműleg abban egyeztek meg, hogy valakit vegyen magához, ha gyógyítani akarja magát,⁴³ a gróf és szenátor nagyot sóhajtván, így felelt: «Minthogy a házasság szentségének megszüllárítására isteni törvény mondja: — és lesznek ketten egy testben, — távol legyen a franciák dicső királyának fiától, hogy testét háromfelé osztva, az egyház hitét és rítusát megsértse s a francia királyok sarjadékának oly szép szeretetből tiszta generációval leszármazott házát ily rutul meggyalázza. Dicsőbbnek tartom az egyház szent rítusának megtartásával s a származás (vérség) tisztességének megőrzésével meghalni, mint Istenemnek törvényét elhagyni.» Azután társalkodói és barátai rábeszélésére elhívatta a feleségét, hogy hitvesi ágyának tisztasága révén gondoskodják Szicília uralma örökléséről és a szép tö hajtásának tisztességéről.

16.

Hogyan követte a grófnő férjét.

Beatrix, a kiváló bölcs asszony, Andegavia, Provincia és Forcalquier dicső urnője, férje parancsára, alávetve magát a bizonytalan és félelmes sorsnak, követte őt Provinciából Rómába szintén sok veszély között a tengeren.⁴⁴

17.

Az író szava.

Ime tehát, ez az új József az ő urának házát, valamint téged anyaszentegyház és téged is francia királyi tö, valamint a te

⁴² II. Frigyes végrendeletileg hagyta Manfredre Tarentum fejedelemségét.

⁴³ Az író Károly erkölcsös életét állítja szembe Frigyesnek és Manfrednek erkölcsös életével.

⁴⁴ Egyesek helytelenül azt mondják, hogy szárazföldön utazott; pl. Capasso, 296.

hajtásodat erkölcsben és tisztaságban megőriztette. Ime, ez a szép külsejű, de még szebb hitű új ékes Judith, így vágta le fejét a kéjben tobzódó Holofernesnek a tisztaság erényével. És így erős hittel megedzve, ketten egy testben, mondták ennek a Manfrédnek:⁴⁵ «Indulj és merülj a tengerbe!» És mivel nem kételkedtek, hanem hittek, megtörtént volna, bármit mondtak volna; így hát ez is megtörtént. Olyanok ők Isten előtt mint két olajfaág, mint két világító gyertyatartó;⁴⁶ azért te anyaszentegyház kitarva kebeled, melyről inkább megemlékeztek, mint a borról⁴⁷ öleld át ezeket, kiket tisztaság ékesít, hit erősít, a remény türelmessé tesz. Nem csoda ha dicséret illeti az igazakat, mivel igazán szeretnek téged.

18.

Ime ismét a gonosz nyelvek megszólása.

Jóllehet a grófnő megérkezével a rágalom dagadó hullámai kezdtek kissé lecsillapodni, mivel bárki is láthatta, hogy az egyház ügyét erős kézzel és kitartó állhatatossággal vállalta magára az, ki házának egész családjával odament, ahol ez ügyet intézni lehetett. Mivel azonban a rágalmazók nem egykönnyen hagynak fel a rágalomra való új ürügyek kitalálásával, mert emberi gonoszság készíti⁴⁸ őket rá, azért a gonoszlelkűek, erkölcstelen beszédűek azt mondták, hogy nincs elég ereje s ezzel a csekéllyel oly nehéz dolgot nem lesz vakmerő megkísérelni. És mivel katonasága, melyről azt mondták, hogy augusztus elejére, vagy legalább a végére megérkezik, annyira megkésett, hogy az őszi járadások és esőzések az átkelést megnehezítették, akkor még inkább kezdtek kételkedni, sőt mintegy kétségbe estek aziránt, hogy a szenátor teljesíteni tudja ígéretét. Azért az egyház szünet nélkül imádkozott érte az Urhoz.

19.

Mikép akartak a ghibellinók alattomban ellene támadni és ő, folyton ébren, hogyan szórta szét őket.

Ezalatt Manfréd az egykori fejedelem, aki bűnös és gonosz pártjának megvédésében egyáltalán nem volt rest, körülbelül 15.000 fegyveres lovas száracénból és másokból álló vitéz hadsereget gyűjtve össze, Cellae⁴⁹ mellett táborot ütött. Azután különféle kérő követségeket küldött szét, hogy Florenc és más vidékeken járjanak el a ghibellinók megnyerése ügyében. Más-

⁴⁵ Monti (mons). Márk evangéliuma, XI. 23.

⁴⁶ Zak. IV. 11.

⁴⁷ Énekek Éneke I. 4.

⁴⁸ Nagyon romlott szöveg.

⁴⁹ Ugy látszik a Tivoli melletti Celle-t érti.

résről sokat gyűjtött össze urvietói⁵⁰ területén is, hogy ezek neki és az említett hatvan hajó fegyvereseinek, mikor partraszállnak, alkalmas segítséget nyújtsanak a gróf és szenátor elűzésében. Természetesen, hogy így titkos katonaságot gyűjtve ellene, háromfelől való támadással tegyék tönkre. Midőn erről Károlyt az urvietóiak gyorsan értesítették, amely gyorsan csak tehette, 3000 könnyű fegyverrel maga indult el a városból ez elvetemült portyázók szétszórására; 1000 válogatott fegyverest küldött előre, hogy a ghibellinókat, ahol csak találkoznak velük, eltegyék láb alól, s kegyetlen dühvel járjanak el velük szemben, hogy így a még otthon zugolódó ghibellinók kegyetlenségét is megtörjék. Mikor ezt Manfréd meghallotta, portyázóit gyorsan visszahívta. Azután Róma határterületének közelében, Tallacocium⁵¹ mellett táborni ült s körülbelül két hónapig ott maradt egész seregével. Végre előőrseit és ostromszereit előre küldve Arsoli várához, maga is követte azokat és ott ült táborni. Az urvietói területen összegyűjtött ghibellinók pedig, mikor kémeik ébersége révén megtudták, hogy ezen gondosan kiválasztott királyi fegyveres sereg van kiküldve az ő megsemmisítésükre, az éj oltalma alatt elmenekültek.⁵² Így Manfréd és a hatvan hajó, isteni intézkedés és Károly gondossága következtében nélkülözte a ghibellinók segítségét; majd, hosszú időn át zaklatva, ezek is visszatértek. Így a jó pástor, ki önmagát adta juhaiért, megőrizte az ő kedves Károlyát mint szemefényét, a juhokat ragadozó és elszélesztő farkast pedig a kárhozatos rókafiakkal együtt szétszórta.

20.

Hogyan akarta Manfréd megmérgezni a gróft és övéit.

Mikor pedig Manfréd, az egykori fejedelem, a kegyetlen szándékot, mintegy atyjának, Frigyes császárnak romlott lelkéből merítve, Károlyt, a bárókat és barátait a szent városban alattomban megakarta mérgezni, a gróf és környezete pedig látva, hogy az italtól egyesek barátaik közül kinokat szenvednek; elfogattak egyet azok közül, kik ilyen italt adtak, s miután így értesültek arról, hogy gyilkosok vannak ellenük felbérelve, nem csekély óvatossággal és Izrael örének ébersége következtében sértetlenek maradtak.

⁵⁰ Orvieto (Urbeventans, Procopiusnál Urbibentum, később Urberetum) Perugia tartományban, 509 óta püspöki székhely, hol a X. századtól fogva a pápák is gyakran tartózkodtak.

⁵¹ Tagliacozzo, az Aquila degli Abruzzi tartományban, északnyugatra az egykori Fucino-tótól.

⁵² V. ö. Ann. Urbev. SS. XIX. 270.

21.

Hogyan akarta Manfréd Károlyt és hiveit titkon a város falai közt megtámadni és onnan elűzni.

Manfréd, az egykori fejedelem, látva, hogy francia részről mily halálthozó kard fenyegeti fejét, hogy ne csak közelről, hanem távolról is védje magát, elhatározta, hogy római és más tartományok és területekről való barátai segítségével a grófot a városban körülzárja, mielőtt csapatai Franciaországból megérkeznek, hogy így ott őket megrohanva, valamennyiüket könnyen fönkretehesse és elülthesse. Mikor ezt a gróf és szenátor Isten akaratából megtudta, bár lovai és katonái, — amiknek megérkezését minden órában várta, — nem voltak, sem pénze nem volt, hogy zsoldosokat toborozzon, mégis, mindent pénzzé téve, lovakat és katonáikat szerzett, azután előre küldte őseit Arzuli várához, maga pedig a farfei (Farnfensis) apátságnál ütött táborni, hogy így elzárva a városba vezető utakat, Manfréd és serege a szent városhoz ne közeledhessék. Így a két táborni úgy megerősítette, hogy bár Manfréd nagy serege nem csekély kárt tett a gróf népében, mégis sem tudott a szent városhoz férkőzni. Az egyházzal összhangzóan mondja a költő: «Ars ut artem falleret, sic ars deluditur arte.» Bizonyos ugyanis, hogyha Károlynak mindenre kiterjedő folytonos ébersége, melynek következtében Manfréddal óvatosan a városon kívül szállt szembe, lanyhább lett volna, ez nem csekély bajt okozott volna neki. De olvasta a bölcs és serény férfit a Szentírásban: «En az engem szeretőket szeretem és akik korán vigyáznak rám, megtalálnak engem.»⁵³ Így az Ur nem hagyta cserben azt, ki őrá vigyázott s jogosan mondják őrá, hogy segítségére siet a reá vigyázóknak.

22.

Hogyan törte meg a gróf, saját maga, ellenségei támadását és hogyan szórta szét őket.

Megjegyzendő, hogy ez az Isten egyházáért oly éber és serény harcos, a gróf és szenátor, megtudva, hogy Manfréd, az egykori fejedelem, igen sok fegyveresét küldötte a szent város határának pusztítására, meghagyta a városban levő katonaságának, hogy menjenek ki és ennek az örült kegyetlenségnek dühét a mennyei segítség erejének reményében ijesszék el. De mielőtt még katonasága a kimenetelhez felkészült, maga a gróf, a köteles védelem miatt heves és buzgó lelkek nem csillapítva, 40 katonát magához vett s egész hadseregét megelőzve, személyesen

⁵³ Példab. könyv. 8. 17.

ment ki a városból, s a pusztításra kiküldötteket úgy megverte, megremeztette és megfutamította, hogy a szent város sem önmagában, sem határaitban nem szenvedett semmiféle kárt. Látták ebből ellenségei a szenátorban a katonát, a katonában a bátorságot, a bátorságban a buzgóságot, a buzgóságban a serénységet; és megfélemlítve vonultak vissza.

23.

Azon előkelők és bárók nevei, kik Franciaország részeiben a követ szónoklása következtében felvették a keresztet.

Mig ezek történtek, tisztelendő Simon atya a Szent Cecilia egyház presbíter kardinálisa, a szentszéki követe, Manfréd az egykori fejedelem ellen, — ki úgy az egyháznak, mint a szent hitnek ellensége és ennek párthivei ellen — Franciaországi részeiben ünnepélyesen keresztes hadjáratot hirdetett. Épületes beszédei következtében Franciaországban először a tisztelendő Guidó de Mello to atya, auxerre-i (Altisiodorensis) püspök,⁵⁴ azután Róbert ur, Flandria grófjának elsőszülött fia; János, a soissoni gróf elsőszülött fia; Bocardus vendômei (Vindocinensis) gróf; Guido de Lavallo, Hugo címzetes érsek (dictus archi ep.), Guido mirepoixi maréchal (merescalcus), Henrik de Suliaco, Vilmos és Péter de Bellomonte testvérekkel, katonáikkal és egyszersmind az egész Bellomonte-i ház (totus domus Belli-montis) és sok mások⁵⁵ Manfréd, az egykori fejedelem, a noceroi szárazénok (de Nuceria) és ezen kiközösített Manfréd, az egykori fejedelem, sok más szövetségesei és párthivei ellen buzgó fogadalommal vették vállalkra az útító kereszt zászlaját. Mikor pedig meghallották, hogy a kiváló gróf és szenátor a szent városban már ellenségei sokféle cselvetéseinek úgy a tengeri, mint a szárazföldi veszedelmeknek, úgy megmérgezésnek, mint a nyílt és titkos támadásoknak volt kitéve, — melyek az ő és társai elvesztésére irányultak, s mivel ezen buzdítás gyors segítséget kívánt és nem engedte, hogy utjukhoz hosszasan készülődjenek, — oly rövid idő alatt keltek utra, hogy a kereszt hirdetésének kezdetétől számítva két hónapi időközön belül a kitűzött helyről, t. i. Lyonból elindultak s Itáliába érkeztek.

24.

Vercelle városa volt az első, amely törekedett a keresztesek átmenetelét megakadályozni.

Midőn itt Vercelle városa (civitas Vercellensis) nekik ellenszegült s az átmenetelt ellenséges szándékkal megakadályozni

⁵⁴ Lásd erről: Gesta episcoporum Autisiod. 584. és köv.

⁵⁵ V. ö. e katonák jegyzékével, melyet a nápolyi archívum aktáiból állított össze Papon, „Histoire de Provence.“ III. p. 1. és köv.

törekedett, Krisztus katonái, mint az Ur kincstárából kijött szelek,⁵⁶ félelmes és végzetes támadásra készültek, mire ezek látva, hogy ellenállni nem tudnak, őket szívesen átengedték.

25.

Azután Vinarli várát is elfoglalták erővel.

Azután a Novarra környékén épült Vinarli⁵⁷ várát is, mely erejében bizva megkísérelte az átvonulás megakadályozását, erőszakkal elfoglalták a vár nem csekély számú őrségével együtt.

26.

Hogyan mentek keresztül Milanón erővel, mikor a milánóiak ígéretüket nem tartották meg.

Miláno város és polgárai, ámbár megígérték Károly grófnak, hogy a náluk átvonuló katonaságának barátságos és biztos utat, sőt vezetést nyújtanak, de mivel az odajövő és a már megígért átbocsátást kérő hadseregnek a végső ígéretet és feleletet napról-napra halasztották, azoknak átengedését gonosz erőszakossággal 11 napon át késleltették;⁵⁸ ezért a hadsereg elakarta ijeszteni azok gonoszságát és megtanítani a franciák nagyon becsületes állama és szokása szerint való eljárásra, ki merre utat tudott, átmént, anélkül, hogy azok valami ellenállást tanúsítottak volna.

27.

Pelavisinusról és egyuttal a bresciaiakról.

Miután pedig Krisztus katonái Miláno környékén kár nélkül gyorsan átmentek, Pelavisinus, ki Lombardiában a birodalom helytartójának mondotta magát s aki már azelőtt dölyfösen és büszkén, sőt vakmerő merészséggel írt a franciák kiváló királyának is, részint kérve őt, de másrészt fenyegetve is, hogy beszélje rá testvérét a kiváló Károly grófot, hogy a legyőzhetetlen Manfréd király, a kiváló Frigyesnek, a rómaiak egykori dicső császárának fia ellen oly nehéz ügyre ne vállalkozzék, melyen könnyen rajtaveszthet s amely semmiképpen sem válik dicsőségére, hanem inkább hagyjon fel vele, mivel egyébként ezt Pelavisinus nem engedheti meg, hanem ellenáll 800.000 fegyverrel (octingentis milibus), kik között 80.000 páncélos lovas valamennyi kitűnően fel van fegyverezve: Soncino mellett⁵⁹ elég nagy, de korántsem akkora, mint amivel kérkedett, hanem kisebb

⁵⁶ Jer. 51. 16.

⁵⁷ Vignale, Novarától északra 4 km.

⁵⁸ Itt ugyanis 10 napig késlekedtek. Ann. Plac. Gib. SS. XVIII. p. 515.

⁵⁹ Soncino az Oglio folyónál.

számu fegyveres csapatot gyűjtött össze. Azonfelül a bresciaiakkal egyesült, hol szintén nagyszámu hadsereget gyűjtött és úgy a bresciaiak, mint a saját seregével megkísérelte útját állani az átvonuló seregnek. De mivel a francia sereg, amely az ellenség között 9 napig időzött és más várak körül is a legbátrabban harcolt és elfoglalta azokat, úgy szintén Capriolo⁶⁰ várát is, amelyet mindenki bevehetetlennek tartott, a háboru erejének dicsősége és diadala által elfoglalta, a bresciaiak elámulva e seregnek ily dicsőségén, mintegy önkivületi állapotban, többé nem merészeltek nekik ellenállni,⁶¹ ámbár hogy a francia csapatok átkelését megakadályozzák, városukat sáncokkal s más új erődítményekkel gondosan megerősítették.

28.

A pápa a nemes férfiut, Gaufredus de Bello-montet, káplánját, baieuxi kancellárt, Károly gróf és szenátor barátját és tanácsadóját teljes hatalmu követségi tisztségben küldötte eléje és egyszersmind segítségére a megerősített és kevésbbé ismert helyeken, a sok ghibellino és más ellenség között átvonuló francia keresztes hadseregnek.

Elközben megtudta a pápa, hogy kedves fiának, Károly grófnak és szenátornak hadserege az egyházi legalkalmasabb segítségére a legnagyobb sietséggel jön, azok fogadására egyszersmind az átkelésben segítségére egy nemes, előrelátó és mindenben körültekintő férfiut küldött el teljes hatalmu követségben, t. i. Gaufréd de Bello-monte urat, káplánját, baieuxi kancellárt, ezen Károly gróf és szenátor barátját és tanácsadóját;⁶² ez mikor Mantua mellett éjjel meghallotta, hogy az említett hadsereg nem a városok és várak barátsága és jóindulatu kedvezése mellett, hanem azok ellenszegülése közben jön át, azonnal folytatta gyorsan az útját fogadásukra és 300 lovasával egész éjjel serény és gyors lovaglással a következő napon Montechiaro vára mellett rájuk talált; tüstént meghagyta, hogy ezt a várat, melyet ostromoltak, férfiasan rohanják meg s erővel foglalják el.

29.

Hogyan szerzett ez a fennnevezett Gaufréd követ ur a kereszt hirdetésével az egyháznak nagy segítséget.

Mikor pedig ez a követ, Gaufréd az egyház segítségére Manfréd, az egykori fejedelem és társai ellen ünnepélyesen keresztes hadjáratot hirdetett, Bologniából, Ferrarából, Mantuából

⁶⁰ Capriolo; v. ö. Ann. Plac. I. I.

⁶¹ V. ö. Ann. Parm. p. 679.

⁶² V. ö. Capasso, 495.

és más kerületekből, továbbá Lombardia, Romaniola és Marchia, Trevisinae (trevigioi határgrófság) tartományokból és egyéb részekből nagyszámu keresztes segítséget gyűjtött, kiket Mantua mellett személyes és baráti jelenlétében gondosan egyesített.

30.

Hogyan félemlítette meg a követ Pelavisinust.

Miután Pelavisinus meghallotta, hogy a követ nagy számu keresztes segédcsapatot gyűjtve, őt és fegyvereseit, ha a bresciaiak segítségére mennek, hátulról akarja megtámadni, még a támadás előtt úgy megijedt, hogy az átvonuló francia csapatoknak egyáltalán nem merete útját állni. S így a követ Brescia előtt győzelmesen biztosítva azoknak átvonulását, kikhez küldve volt, végbevitte, hogy az egyház nagyszámu serege elvonulhatott, jól-lehet az ellenség megszámlálhatatlan sokasága gyűlt ott össze. Így legyőzve azokat a városokat és várakat, melyek a Lombardián és egyéb vidékeken való átkelést meg akarták tagadni, közülük egyeseket csuful megverve, másokat személyükben megsértve, ismét másokat elvesztve, a dicső grófnak és szenátornak nagyszámu serege előre vonult győzelmesen, zavartalan békés meneteléssel a szent városban jelenlevő urához. Az ellenségek erejét dicsőséggel megtörték, már akkor, mikor még csak uton voltak. Pelavisinus pedig, ki urának, Manfrédnak parancsára hathatósan akarta őket megakadályozni, mikor látta, hogy megfogyatkozott, miként a hamu a forgószelelben,⁶³ aggodás és félelemtől indítva semmikép sem merészkedett az ég erejének ellenszegülni.

31.

Hogyan kenték föl Károlyt, a dicső grófot, Szicilia királyává, feleségét Beatrix asszonyt pedig királynéjává.

Miután Károly gróf és szenátor a szent városnál összegyűjtötte erejét (seregeit), őt a szent városban Szicilia királyává,⁶⁴ feleségét pedig dicsőséges királynéjává kenték: Radulphus, albanói (Albanensis) püspök, Ancherius Hanibulduš Szt. Praxedisről, a tizenkétfő apostolról címzett biboros áldozó papok; Richardus Scti. Angeli, Gothofred Sancti Gregorii ad Velum aureum, Mathaeus S. Mariae in porticu biboros diákonusok, kiket erre a pápa küldött ki. Alig viselhette azonban 8 napig ezt a méltóságot, anélkül, hogy az egyház és az Ur harcéra ne kellett volna sietnie.

⁶³ Ezekiel, 1. 4.

⁶⁴ V. ö. IV. Kelemen bullájával: Potthast 19496 sz., 19514 sz. és a biborosok chartájával. Capasso, 504.

32.

A király Rocca d'Arce-t foglalta el először.

Ámbár a messziről jövő nagyszámu sereg, a költséget, amit otthon kapott, a hosszú úton mind elköltötte, remélte, mégis, hogy Rómában Károly szicíliai királynak szenátorsága alatt szerez pénzt, vagy legalább is kölcsönt kap a rómaiaktól. De ebben nem nyújthatott neki segédkezet, (t. i. Károly) amint írhajtotta, mert Manfréd ravaszúsága annyira hatott a kereskedőkre, hogy egyáltalán nem adtak kölcsönt; úgy hogy Rómában Krisztus katonái nem csekély nélkülözést türtel el. Azért a dicső király és serege a koronázást követő 14 napon (jan. 20.) kivonult a szent városból; a kivonulás utáni 8 napon⁶⁵ pedig a Rocca-arcsis-nak⁶⁶ nevezett vár alatt, melyet Manfréd bevehetetlennek gondolt, tábort ütött és azt elfoglalta, jóllehet éhségtől és harctól ki voltak mindnyájan merülve. Nyilvánvalóan Isten tette ily dicsőségesse seregének első lépését.

33.

Mikép foglalta el másodszorra S. Germanót és Rocca Janule-t.

A kiváló dicső Károly király ezután seregével San Germano felé igyekezett s ott körülbelül 4000 lovas és 6000 díszes fegyverzetű szaracén gyalogost talált, továbbá számosat San Germano várából, Szent Benedek montecasinói apátságából és Rocca Januleból. Ezeket Manfréd küldötte az ottlevő nagyjelentőségű jártjaro védésére. A királynak erős elhatározása volt, hogy hamvazó szerda előtt nem ütközik meg ezekkel; ezek pedig, mint később kitűnt, elhatározták, hogy jól kieszelt csellel a hamvazó szerda előtt való éjjelen (februárius 9—10.) alattomban rajta ütnek a király seregén. Am mivel nem szunnyadoz és nem alszik ki örzi Izraelt,⁶⁷ az isteni gondviselés arra indított a király barátai közül is néhány kiváló katonát: a vendomei (Vindocinensis) grófot, Petrus de Bello-montet, Hugo de Banchaiot, hogy harci hévből a király parancsa ellenére hamvazó szerda előtt való nap kíséreljenek meg támadást Manfréd szaracénjai ellen. Ezek a szaracénok; egy bizonyos helyet tartottak megszállva, melyet S. Petrusnak és Vorlaciumnak⁶⁸ hívtak. Mikor ezt a király sere-

⁶⁵ Vagy nem emlékezett jól, vagy octavodecimo teendő octavo helyett (t. i. a latin szövegben) mert Rocca-arcsis febr. 7-én adta meg magát. Capasso, 302.

⁶⁶ Rocca d'Arce.

⁶⁷ Ps. 120. 4.

⁶⁸ Casinum egykori amphitheatrumát érti Capasso, p. 303 n. 1., ugyanaz mit Erchempertus c. 40. 41. (SS. Lang. p. 25. o.; v. ö. Cat. com. Capuae, u. o. p. 499.) Berelaisnak mondatik; v. ö. u. o. 6. alatt: S. Germanóbeliek Manfréd embereivel, kik legnagyobb számmal itt voltak, megerősítették a S. Germanó körül levő romokat s itt szálltak szembe a királylyal.

géből mások is észrevették, segítségükre siettek (t. i. a vállalkozó csapatnak.) Végre is a kis szikra nagy lángra lobbant és fellelkesedve, ugyszólván az egész sereg, jöllehet a király ellenelte, azok segítségére sietett. Így a harci tüzet a Szentlélek tüze szitván, a király nem tarthatta vissza katonáit a támadástól. Végül inkább helyeselve Isten akaratát, megparancsolta, hogy különbség nélkül szálljanak szembe az ellenséggel, minthogy isteni intézkedés rendelte így, mely rejtett ítélettel és más szándékkal intéz mindent. Ekkor tehát az említett helyet, melyet a szaracénok tartottak megszállva a franciák dicső győzelemmel elfoglalták. Manfréd egykori fejedelem részéről pedig elesett 1500 fegyveres és sokan megadták magukat, miután a váratlan győzelem következtében fejüket veszítették. Mivel az Ur tudja az emberek gondolatait, hogy hiábavalók,⁶⁹ szétszórta és megfutamtotta azokat, kik ugyanazon éjjel alattomban akarták megtámadni a király seregét. A király pedig hamvazó szerdán⁷⁰ San Germanóban, ebben a nagyon megerősített várban, nem háborút, hanem isteni kéz szerzette békét talált, minthogy legtöbbször háboru szerzi a békét.

34.

Rocca Januléről.

Rocca Janule őrsege pedig látva, hogy annyi párhivük elveszett és S. Germanót Manfréd és összes szövetségesei minden büszkesége ellenére is elfoglalták és győzelmesen tartják, továbbá, hogy a királyi sereg fel van készülve Rocca Janule lerombolására, kegyelemre megadta magát; látták azt is, hogy bár Rocca Janule mérhetetlen erősségénél fogva bevehetetlen, mégis elesik minden vitézség ellenére, minthogy rettenthetetlen az Isten. Azt tartották tehát, hogy engedni kell Isten jobbjának⁷¹ s így a győztes seregnek megadták magukat jószándéku lélekkel.

35.

Miként foglalta el a király Monte Cassinót és miként adta vissza Szent Benedek cenobiumának (kolostorának).

Minthogy Szent Benedek cenobiumjának első főhelyét, melyet egykor⁷² M. Cassinón szentéletű férfiak alapítottak, hogy a világban elkövetett bűneiket a szabályok megtartásával megsirassák; most Manfréd, minthogy már atya elvette és világi célokra hasz-

⁶⁹ Ps. 93. 11.

⁷⁰ Az időpontra vonatkozólag v. ö. Schirmacher p. 527. A király igazság szolgálatója (iustitiarius) febr. 10-én, maga a király pedig 11-én ment S. Germanóba. Capasso, p. 304.

⁷¹ Ps. 76. 11.

⁷² 529-ben Caserta-tartományban. Alapítója maga Szent Benedek.

nálta, kiváló erőssége miatt őrséggel megszállva tartotta; Károly a dicső király méltán akárván ebben, az égi Jeruzsalem falairól gondoskodni, elküldte seregét és ezt a kiválóan meg-erősített helyet az ellenségtől elfoglalta és visszaadta az előbb említett sz. Benedek cenobiumjának lelki gyakorlataik végzésére.⁷³

36.

Hogyan foglalt el 32 megszállott erősséget és adta vissza ugyanannak a kolostornak.

Mikor a köröskörül elterülő 32 erősség, — melyek ugyan-azon kolostorhoz tartoztak s melyeket Manfréd igazságtalanul elfoglalt, — meghallotta, hogy mindezek igazságos isteni ítélet következtében rövid idő, t. i. négy nap alatt történtek S. Germano körüli, azonnal megadták magukat a királynak, mintegy égi harcosnak, aki ezeket az erősségeket aztán mind visszaadta az említett kolostornak, amelyikéi voltak. Más helyek vezérei is az Isten és egyház irgalmát kérve jöttek a király elé, miután egymás révén értesültek a történetekről.

37.

A király Capua felé megy.

Mínthogy Manfréd elhatározta, hogy Capuánál⁷⁴ száll szembe a dicső királylyal, a király amily gyorsan csak tehette, annak nevében, kinek ügyével foglalkozott, Capua felé vette útját, miután meghódította azokat a helyeket mind, melyek S. Germanó és Capua között ellenszegültek az egyháznak!

38.

Manfréd a Volturno folyó gázlójánál állt őrt.

Manfréd pedig, Tarentum egykori fejedelme, mikor Capua mellett a görögök, turkok (Purcorum) és németek így megígért segítségét várta, a közönségesen Volturnónak nevezett capuai folyó gázlóját elég hosszú ideig gondosan őrizte, hogy a király serege ezen a hidon vagy valami más úton-módon, Capuán át ne vonulhasson.

39.

Capua hidjáról, s annak tornyaitól; Frigyes képéről és az arra vésett versekről.

Itt van egy hid, melynek elején Frigyes, Manfréd atyja, mikor még császárság volt, két csodálatos nagyságu, erős és szép

⁷³ Monte Casino történetére nézve lásd Tosti, Storia della badia di M. C. Három kötet (Napoli, 1841—3.)

⁷⁴ Ugyanazon tartományban a Terra di Lavorón, a Voltorno balpartján, Nápolytól északra 29 km. távolságban.

tornyot építtetett, melynek építési költsége 20.000 uncia tiszta arany volt; erre örök és halhatatlan emlékü! bevéslette a kékét kitárt karokkal és két nyitott ujjal, mintha büszkén a fenyegető verseket mondaná, melyek oda vannak vésve az átmenőnek és azoknak félelmére, akiknek ez szól.

Vers:

Cesaris imperio regni concordia fio,
Quam miseros facio quos variare scio;
Intrent securi qui querunt vivere puri,
Infidus excludi timeat vel carcere trudi.

40.

Hogyan akarta Manfréd, az egykori fejedelem, Capuát felégetni és elpusztítani és hogyan mentette meg az Isten.

Mikor pedig Manfréd, az egykori fejedelem, megfontolt szándékkal meghatározta, hogy — miután Capua előkelőbb polgárait bilincsekbe verte, a többi pedig valamennyit elpusztította, — magát a várost felégeti, mert azt gondolta, hogy kisebb rossz lesz, ha ő maga pusztítja el, mintha valahogy az ellenség elfoglalja, — mivel Capua Apulia fővárosa és elég híres város, melynek úgy a királyi, mint más hiteles könyvekben nagy és fényes neve van; — azt hiszem, Isten gondviseléséből történt és Károly király szívébe az égiek csepegtették, hogy ragaszkodjék a vadászok ügyes példájához, (t. i. Manfréd megtámadásában) kik, mivel megszeretnék fogni a klártékony és egyéb vadat, melyre vadásznak, vagy úgy hogy nyomon követik, vagy a vadnak útját okos cselvetéssel elzárják, — hasonlóképen Károly király is Manfrédet sietett megtámadni, s amennyiben rajta állt, mellőzött minden késlelkedést.

Igy tehát a király — az Isten vezette szellemét s követte az okosság szelleme is⁷⁵ — ilyen dologra határozta magát, hogy Capuát s benne Manfrédet körülfogja. Mikor pedig még Capuától elég távol tanácsot tartott, hogy melyik oldalról ostromolja meg, a bölcsek tanácsában úgy határoztak, hogy nem arról a részről, melyről a nevezett folyó, falak és tornyok védik, kíséreljék meg erejüket, hanem a másik oldalról könnyebben kipróbálhatják. Mikor innen elindult, hogy, bár nagy kerülő utat téve, Capuát Isten segítségével a másik oldalról könnyebben megostromolhassa, utközben eljutott Telesebe. Mikor pedig Manfréd, az egykori fejedelem, meghallotta, hogy Károly király felhagyott a Capuába vezető egyenes úttal és hogy, kerülő téve, más oldalról könnyebben akarja Capuát és benne őt meg-

⁷⁵ Es. 11. 2.

ostromolni, eltelve félelemmel és csodálkozással így szólt: «Ha ellenségünket itt Capua mellett várjuk be, mindnyájunkat elfog, mivel várt csapataink még nem érkeztek meg. Jobb lesz tehát, ha valami biztosabb helyre megyünk, hol vagy biztosabban várhatjuk a segítséget, vagy szabadabb és tágabb terünk lesz, hogy a támadással szembeszálljunk.» Innen tehát, akarata ellenére, gyorsított menetben Beneventum felé sietett és így Capuát és annak előkelőit és szegényeit megszabadította az Ur a hatalmaskodótól.

41.

Hogyan jöttek Capua, Nápoly és más városok megrettenve a király kegyéért esedezni.

Mikor ezen vidék városai és várai látták, hogy az egyház karja a királyi és kiváló szolgálattal miatti annyira megerősödik, hogy az égi erő mintegy újból megütötte az egyház győzelmének a dobját (timpanum): «Tartsd meg tehát és halld szavamat és ellensége lesznek ellenségeidnek, nyomorgatni fogom nyomorgatóidat és az én angyalom előtted fog menni.»⁷⁶ Először Capua és Nápoly városa, majd más városok és várak is a felséges király parancsára, mint az oroszlán mindenkit megrettentő ordítására, a félelemnek és borzalomnak mintegy kötelétől huzatva, tisztelettel és rettegéssel jöttek a király kegyéért esedezni.

42.

Mily kézzel foghatóan irányította az Ur a király lépteit.

Amint a király meghallotta, hogy Manfréd egykori fejedelem, Beneventum felé ment, s maga pedig mint mondtuk⁷⁷ Telessebe ért és tanácsot tartva elhatározta, hogy előbb az egész Terra di Lavourát (Terra Laboris) meghódítja és csak azután üldözi serényebben Manfrédet, miután a katonái is lecsillapították éhségüket ezen a termékeny vidéken, az Ur, ki egykor felhőben szólott Mózeshez, most az elemek által akarva szólni az ő kedves Károlyához, a folyót, melyen itt át kellett kelniök, azon éjjel úgy megárasztotta, hogy mintegy valami félelmetes zugással azt látszott hirdetni, hogy nem tetszik az Urnak a dolgoknak ilyen rendje; hanem üzze el előbb Manfrédet és azután járja be a birodalmát. Így ennek az áradásnak mintegy isteni eredetű figyelmeztetése következtében a király, Krisztus vezetésével, annál gyorsabban kezdte üldözni a nyilvános ellenséget, minthogy lelki sajátsága volt, hogy a bölcsek tanácsa szerint ne adjon nyugalmat magának, hanem harcra sűrgesse önmagát.

⁷⁶ Exod. 21. 21—23.

⁷⁷ A 40. pontban.

43.

Hogyan áldoztatott meg minden katonát a meauxi (Meldensis) dékán és mikép oldozta fel őket az ütközet előtt a bünök minden köteléke alól az auxerreai (Altisiodorum) püspök.

Mikor a király tervét megváltoztatva, Beneventum felé irányította seregét és a főlovászmester és marsall (marescalcus) 8 mérföldre előremenve, már sátrort ütöttek ott, hol a sereg táborba akart szállni; elérve őket a sátrakat felszedette és az aznapi utat 6 mérfölddel megtoldotta, hogy a közeli Beneventumhoz érjenek. Mikor a sereg 9 mérföldet megtéve letelepedett és a király, szeme előtt tartva az üdvös intelmeket, megparancsolta, hogy kiki Isten és az egyház szolgálatában állva, az üdvösleges utavalóval erősítse meg magát: a meauxi dékán és szicíliai királyi kancellár, nagyhírnevű és szentéletű férfiú, több áldozópapot véve magához a domonkosok és minoriták szerzetéből, meghallgatták a katonák gyónását és feloldozták őket. Krisztus testét és vérért adják nekik. Azután az auxerreai püspök, Isten ígését hirdetve a katonáknak, rámutatott többek között arra, hogy nem csak közel van, hanem el is jött számukra az Isten országa; tehát általános bűnoldozatot adott nekik az ütközet előtt.

44.

Hogyan vonta össze a király kilenc csatasorát ötre.

Jóllehet, — amint az előzőekben érintettük, — a király serege a szükséges dolgokban szűkölködött, embereit és lovait kínzó éhség gyötörte; mégis másnap, t. i. az ütközet napján pénteken,⁷⁸ virradattól 9 óráig erdős területeken, lejtőkön, meredek helyeken, 10 mérföldet lovagolt s mikor egy Capraira⁷⁹ nevű hegyhez érkezett, mely körülbelül 4 mérföldnyire van Beneventumtól, ott a király előrelátóan ötre vonta össze kilenc hadsorát s azok élére öt kiváló katonát állított praefectusnak; hogy Isten harcát, mit magára vállalt, jobban megharcolhassa 5, mint 9 praefectusra való felügyelettel; szem előtt tartotta ugyanis, hogy amint a sok felé megoszlott figyelem a több egyesre kevés, úgy kevesebbre ép elegendő.

45.

Hogyan beszélt az ütközet előtt mindegyik hivéhez.

Miután Manfréd egykori fejedelem Beneventumnál a dicső király pedig a Calarianak nevezett hegynél foglalt állást, mind-

⁷⁸ 1266. febr. 26.

⁷⁹ Másutt Calaria.

egyik beszédet mondott embereihez,⁸⁰ amelyekből egyrészt példát merithet az utókor, másrészt bámulhatja az oktalanságot.

46.

Hogyan beszélt Manfréd népéhez.

Manfréd ugyanis összes hivei előtt a következőképen beszélt: «Azt találom a legbölcsebb csillagászok könyvében, kiknek vizsgálódása csalhatatlan és egyező, hogy az én atyám a dicső Frigyes, nekik a legszófogadóbban engedelmeskedett; de engem szerencsétlen fejedelmi pompával küldött ime ide,⁸¹ hogy Beneventum városát elpusztítsam. Ezért, minthogy kikerülhetetlen a jövő, legnagyobb csodálkozás fog el, hogy így meg kell változtatnom akaratomat, mert Beneventum városa hozzám igen hüségese volt és én elhatároztam, hogy őket mint érdemeseket az ország minden egyéb hű népei fölött elhalmozom a hála ajándékaival.» De állítólag sem egész hadseregéből, sem párthivei közül senkisémet bátorította, sem tanácsot nem adott neki, hanem hallgatott az egész gyülekezeten. Mikor pedig látta Manfréd az egykori fejedelmet, hogy ezen szavait hallgatói nem vették örömmel, hanem szomoruan, akkor mintegy ő maga akarta a neki megtagadott örömet színlelni, méltatlankodás helyett hozzátette: «Tudjátok meg, körülálló urak, hogy én ma csak vig tudok lenni. Ugyanis kétféleképen rendezem ügyemet: vagy győzök ma, vagy meghalok. Ha győzök, nem kell nagyobb örömet keresnem; mert ezáltal megnyertem, hogy többé egy halandótól sem kell félnem, ha pedig meghalok, mint király halok meg, aki életét az országért való küzdelemben fejezte be. Senkisémet tud olyan ki gondolni, ami ezen két dolog közül rámnézve mint harmadik történhetik, hogy t. i. élve elfognak. Titkeket pedig, rokonaim, kik nem a birodalomért harczoltok — s ezért, ha lehet, a halált ki fogjátok kerülni, — mivel a birodalomban minden barátom előtt gyűlöletessé tettetek, mikor a ti tanácsotokra némelyeket közülök megölettem, másokat megcsonkítottam, ismét másokat börtönbe zártam vagy⁸² s nem engedtetek meg, hogy az anyaszentegyházzal kibéküljek, látni foglak, mielőtt meghalok, vagy lélekben halálom után is gyalázatosan meghalni, vagy méltóan oly fogságba fognak benneteket taszítani és zárni, amelyben siránkozhattok Jeremiással: jobban jártak, kik fegyver által estek el, mint kiket az éhség megölt.»⁸³

⁸⁰ Azt hiszem, e beszédek az író költötte. Más, nem nagyobb hitelre érdemes beszédek tulajdonít mindegyiknek Saba Malaspiina, Muratori, VIII. p. 823. s köv. (Waitz G.)

⁸¹ Igen romlott szöveg.

⁸² Csonka szöveg.

⁸³ Jer. sir. 4. 9.

Hogyan beszélt a kiváló Károly király népéhez.

A kiváló Károly király pedig összes hadfitársait a következő szavakkal buzdította az Isten harczára: «Dicső társaim és szövetségeseim! Az Ur lelke, mely ezen világot kezdetén lebegett a világ felett, az összes népek közül, melyek, miként a vizek, állandó folyással szétfolytak az elmúló világ módjára, ezen időben minket különösen kiválasztott, hogy az ő harczát meggarcoljuk; mert tudta rólunk, hogy ősainktól fogva leghűbbek vagyunk hozzá és szent egyházához. Emlékezzünk tehát most vissza boldogemlékü ősaink szent ragaszkodására, figyelve kiváló derékságukra, hogy hogyan mentek! Nagy Károlylyal, a rómaiak boldogult császárával, a világot különböző tájaira Isten és az egyház szolgálatában; és oly tekintélyes szolgálatokat tettek s oly gyakran, hogy ma a keresztény hit állása az egyház által az ő hitük és karjuk segítségével nem keveset erősödött; méltányos tehát, hogy az anyaszentegyház titeket, t. i. azokat bizalmasabban hívja a gonoszok megbüntetésére, a jóknak pedig dicsőségére, kik — kiragadva Péter kardját, melylyel a szolga fülét levágta, azaz a szellemnek kardját, az Isten igéjét, azaz Jézus Krisztus és Pál kardját; ki a hitből megerősödve, szétszórta a zsidókat, állítván hogy Jézus a Krisztus — Isten és az egyház iránt elkövetett jogtalanságot szokás szerint győzelmes jobbjukkal megbosszulják; minthogy az egyháznak nem szabad sujtani anyagi (?) karddal⁸⁴ az irás szerint: «Ereszd a hüvelyébe kardodat.»⁸⁵ Mint-hogy dicső ősitek a világon ily fényes tetteket vittek véghez a hit segítségével, amely által az igaz él, bár bűnösök vagyunk — ugyanis sokban vétkeztünk — emlékezzünk mindnyáján azon nagyon világos ígére: «A szentek a hit által országokat győzték le»⁸⁶ és «Az égi fény kibocsátja világosságát és igazságát, t. i. a tanács és erősség lelke, melyek boldog ősiteket az egyház szolgálata által vezették és elvitték az ő szent hegyére és hajlékaiba; álló dolog, hogy mi most ezen hit harcosai legyünk, különösen az egyház birodalmának visszafoglalásában; eszünkbe idézván Szent János eme szavait: «Ez a győzelem, amely a világot meggyőzi a mi hitünk.»⁸⁷ Fontoljátok meg tehát, szeretett társaim, ugyanazon sorsnak, t. i. a halálnak, vagy életnek részesei, hogy mi jelenleg nem csupán az ország elfoglalására jöttünk, hanem eljöttünk Isten s az egyházi hitéért az ő harczukat meggarcolni, az irántuk elkövetett jogtalanságot megtorolni.

⁸⁴ Materiali gladio.

⁸⁵ Ján. 18. 11.

⁸⁶ Is. 42. 3.

⁸⁷ Ján. 5. 4.

Az ők tehát Isten, a harc az ő harca. Ha erősek voltunk a hitben, az áldott Isten bizonyára erőt és bátorságot ad népének.»

48.

Három tulajdonság, amely megvan minden bátor katonában.

«Minden tökéletes katonában három erénnyel találkozunk: bölcsességgel, erővel és bátorsággal. És minthogy ellenfelünkben, Manfrédban és társaiban ezeknek épp ellenkezőjét láttuk világosan, t. i. a ravaszságot, kevélységet és vakmerőséget: íme tehát, Krisztus katonái, kik ma a szent áldozásban Krisztussal egyesültetek, győzze le a bölcsesség a ravaszságot, az erő a kevélységet, hogy a bátorság is méltán leverhesse a vakmerőséget!»

49.

Három sajátosság a háboruban.

«De mivel az ilyen harcokban három dolog szokott történni, t. i. vagy a halál, vagy a győzelem, mely a vitézek és bátrak osztályrésze, vagy, ami a halálnál rutabbi, futásban keresni menedéket; a negyedik, t. i. a fogságba jutás, nem jön számításba, mivel mintegy második halál: buzdítlak benneteket a francia nemzet és birodalom dicsőségére és becsületére, hogy ez a harmadik dolog teljesen száműzve és kivetve legyen közülünk; mert ha a gondolatnak oly gyalázatos füstje száll fejünkbe, a menedékhely, t. i. szülőföldünk, amint tudjátok, távol van tőlünk, itt pedig nincs hely, hová lehajthatjuk gyalázatos fejünket, melyet ha Franciaországba, vagy Provinciába visszavinnénk, mi mást mondhatnának a mi szeretteink, mint ezt: «Jaj nekünk hogy ezekben nemzetünknek ily örök gyalázatát kellett látnunk!» Szükséges tehát, hogy vagy bátran meghaljunk az Isten és a hit harcában, vagy Isten és a hit kegyelmével emlékezetes és üdvös győzelmet arassunk; mivel sokkal jobb, különösen Isten és az egyház harcában, jól meghalni, mint rosszul élni. Egyszersmind mindnyájatoknak meg kell gondolnotok, kik a keresztény valláshoz tartoztok, hogy ők ki vannak kötve. Minket pedig a küzdő egyháznak ragaszkodó közössége által a nagy hit és nem kisebb remény biztosan bevezet a győzelmes egyházba, s bevezet a tökéletes hit a jó remény, a szeretet által is, — mely ezeknél nagyobb, — ha együttessen harcoltok az igazságért. Hogyha ez ütközetben kevesebbre becsülték a halált más megvédésénél, akkor társaitok életét és halálát is sajátotokká tettétek. De lássátok világosabban: minél magasabbra emeli lelkünket az igazság és hit az ég felé és bátorságot nyújt a harcban, annál erősebben sújtja a mélységbe ellenfelünk lelkét és

rántja a pokolba. Mert melyik ép eszű ember ne rettegne a pokol kínjaitól, különösen élete végén, sőt ha a biztos elkárkozás veszedelmében van? Hisz maguk a szaracénok is, kik egy Istent hisznek és szertartás szerint tisztelik őt, azt tartják, hogy ítéletkor nem lesz igazságtalan. Azért igazságtalan ügyekben, melyeket azok akaratlanul, vagy, amint látszik, bizonyos kényszer⁸⁸ által vezetve és vonszolva, inkább mint akaratlanul pártolnak, látni fogjátok, hogy harcra kényszerített lelkük, minthogy érzékeik vannak, ha értelmük nincs is, kerülni fogja a szenteket.⁸⁹ Iparkodjatok tehát most az Istennek tetszeni, hogy nekünk is örömünk legyen bennetek.» Ezen szavakon az egész sereg csodálatosképen annyira felbátorodott és oly lelkesen és teljes erejükkel harcoltak később az örök életre való tekintetből, hogy az egyház győzelméért, Krisztus tökéletes katonái gyanánt, a halált is kevésre, s még kevesebbre becsülték, hogy vérüket ontsák az Ur kelyhébe.

50.

Hogyan akarták némelyek az ütközetet másnapra halasztani, de a király nem engedte.

Megjegyzendő, hogy bár némelyek a hadseregből, — mivel az utak rosszasága miatt úgy a katonák, mint a lovak a fáradtságtól és éhségtől szerfelett el voltak csigázva és emiatt az ütközet terhének viselésére is kevésbé voltak alkalmasak, — azt tanácsolták, hogy az ütközetet másnapra halasszák. Azonban a nemes és kiváló katona, Buzomus de Burdogalea ur nekik elég észszerűen ellenmondott, t. i. hogy eltérés lenne az ész útjáról, ha így az ellenség bátorságát növelnék; mert az ellenség azt hinné, ha az ütközetet elhalasztanák, hogy a franciák félelemből halasztották másnapra az ellenük való támadást. Azért a tevékeny király, kinek szíve állandóan nyugtalan volt, hogy békét ne hagyjanak az ellenségnek, hanem kényszerítsék az ütközetre, ezek halasztási szándékát hatásos szavakkal megakadályozta. Azt mondta ugyanis: «Ámbár, kiváló társaim, minket és lovainkat az éhség és fáradtság ellankasztott, de mivel a nap péntekre viradt, amely napon a világ Megváltója, az emberi nem ellenségét legyőzte, azért az ő harcot ma minden megszakítás nélkül megvívjuk. Mert az, aki megkezdte bennünk a jó művet, be is fejezi; bátorítja és megerősíti az éhezőket is; dicsőség neki mindörökre!» Ekkor a beleegyezés jeléül mindnyájan hálálkodva mondták: «Amen, Amen.» Hogy a magasból eredő hatalmas ur és a dicsőség királya milyen véget

⁸⁸ Azaz, ugylátszik, amitől tartózkodni, amit kikerülni nem lehet.

⁸⁹ Romlott, olvashatatlan szöveg a Kódexben.

adott az ütközetnek, ime, a király hadseregéből a harcmezőről a francia nemes katonáknak Franciaországba küldött levele jobban elmondja, mint én, melyet én ezen szavakkal fordítottam franciából latinra.

51.

Ime a harc lefolyását magáról a harcterről írták meg Franciaországba.

Hugo de Bauchaino az ő szeretett urainak, mint katonájuk és barátjuk, Andegavia és Turonia (Tours) összes nemesseinek, minden katona barátjának társaival együtt üdvöt és szeretetet!⁹⁰ A régi barátság következtében, meynél fogva, nem tudunk benneteket elfeledni, új dolgokat tudatunk veletek, rólunk és az egyház és Isten seregéről. Isten segítségével egészségesek és sértetlenek vagyunk. Tudjátok (Hallottjátok) hogy a mi urunk, Károly, Szicília dicsőséges királya Invocavit vasárnap után való hétfőn⁹¹ S. Germanóból kivonult. Minden harc nélkül, sőt örvendetesnél-örvendetesebb sikerekkel közeledett Beneventumhoz, t. i. Alpinia (Alife), Telese, Capua és más helységek megadták magukat, azonkívül sok gróf, báró és előkelő katona jött a királyhoz, miután Manfréd⁹²től elpártoltak. A király tehát Mátyás apostol ünnepe után való csütörtökön⁹³ Beneventumtól 15 mérföldnyire egy erdőben tábort ütött. Manfréd pedig egész seregével Beneventumnál volt. Ez éjjel jött Manfréd egykori fejedelméhez 800 fegyveres lovas theuton, miért is Manfréd mindinkább felbátorodott a megütközésre. Másnap⁹⁴ virradatkor, amint az Ur harcának harcosa Beneventumhozi közeledett, egy hegyről leereszkedőben megláttuk egy szép síkságon Manfréd egykori fejedemet egész seregével, maga mögött felkészült s a harcra bámulatosan elrendezett csatasorokkal; amennyire meg lehetett ítélni, 5000 páncélos lovassal és 10.000 ijjas szaracén gyalogossal. Mikor a mi első harcvonalunk, amint elváltak rendezve, a többi csatasortól követve feléjük közeledett, azok nyugodtan (hozzaértően) várakoztak; látva mégis, hogy már közel, sőt fölöttük vagyunk, gyors léptekkel ellenünk indultak. Így mi bátorságot merítve (megerősítve) kezdtük kiűriteni a szomszédoknak keserű poharat.⁹⁴

⁹⁰ V. ö. Kelemen levelét Hugó atyjához Baucius de Barolóhoz.

⁹¹ 1266. febr. 15.

⁹² 1266. febr. 25.

⁹³ 1266. febr. 26.

⁹⁴ Pocula ingrata sitientibus.

52.

Mily előkelő személyek ékesítették minden egyes harcvonalat.⁹⁵

De hogy a hallgatók gyönyörködtebbet halljanak, ime, mily kiváló nagy férfiak díszítették minden egyes csatasorunkat. Első csatasorunkban jeles provençei katonák buzgólkodtak azon, hogy a mienk és az Isten egyházáé legyen a győzelem. Velük volt Johannes de Verra-silva, Szicilia marescalcosa (marsallja); Guido marescalcus Merapii, Montfort Fülöp (Philippus de Monteforti), Guillelmus Primelaccus, Johannes de Mariolis és Gravasius (Gervasius) de Magdune, aranypajzsukon az igazság fénylő napjával. Ezek valamennyien egyformán és egyetértőleg jeles, Isten és az ő egyházának nagyon kedves szolgálatot teljesítettek.

53.

A második csatasor, melyben a király személyesen volt jelen.

A második harcvonalat mint napsugár ékesítette urunknak, Károlynak, a dicső királynak jelenléte. Vele volt a tisztelendő atya az axevrei (Altisioderensis) püspök; Henricus de Suliaco, Hugo, ennek testvére az említett érsek és mind a többiek de domo Bellimontis; továbbá Péter, Franciaország kamarása a franciákkal; valamennyien mint csillagok ékeskedtek; gyorsabbak a sasnál, bátrabbak az oroszlánnál.

54.

A király harmadik harcvonala.

A harmadik csatasort is nemes és hatalmas férfiak: Róbert a flandriai gróf elsőszülött fia, János, a soissoni gróf elsőszülött fia a beauvaiseiekkal (Bellovacenses) a Vyromandensisekkel és Riomensisekkel⁹⁶ mint valami villámok és tűzcsókák tették az ellenség előtt rettetetessé.

55.

A mi urunk negyedik és ötödik csatasora.

A két utolsó harcvonal, t. i. a negyedik és ötödik vitézségben és Istenfélelemben nem különbözött az említettektől. A negyedik, mintegy az isteni bosszu harcvonala a Petrogorisienteké, az ötödik pedig Rómiáé, t. i. római, campaniai, lombardiai és toscaniai nemeseké, kik, mint valami sárkányok, Isten harag-

⁹⁵ A következőket Hugó leveléből vette, amint Capasso, p. 311. A nostra acies és noster dominus kifejezésekből megállapítja. Azt hiszem mégis, hogy a szerző kibővítette és szentirási mondásokkal díszítette. (Waitz G.)

⁹⁶ Nem tudom, vajjon Riomensis v. Remensis (Reims)-ekre gondolt-e?

jának bárdjával tündököltek. És így a sárkánynak mintegy a farkát ütve a még életben maradottakat lemészárolták és a harcmezőt emlékezetessé és sokáig gyallázatossá tették.

56.

Melyik harcvonal, melyik harcvonallal ütközött meg.

A mi első harcvonalunk Manfréd egykori fejedelemnek első harcvonalával ütközött meg, melyben Jordan Manupellis gróf, Manfrédnek vérrokona volt jelen az alemannokkal és más nemzetségbeliek nagy sokaságával.

57.

Manfréd második harcvonaláról.

Manfréd második csatasorával, melyben Bartholomeus és Galvanus grófok voltak az alemannok, szaracénok és apuliaiak nagy szármával, a mi urunk második csatasora ütközött össze. E négy harcvonal oly hévvel és győzelemvágygal rontott egymásnak, hogy szinte maguk az égi hatalmasságok (virtutes coelicae) versenyeztek velük. Luciferrel így gondolkozva: Ponam sedem in eam ab aquilone et ero similis Altissimo⁹⁷ Mihály pedig nevének megfelelően hatalmasan: Quis ut Deus?⁹⁸ Azért a mi két első harcvonalunk az igazság angyalaival, cum tronis iustitiae et dominationibus potentiae oly pusztítóan rontott az ellenségre, hogy nagy részüket leöldöste, másokat pedig elfogott, névleg Jordant és Bartholomeust és sok más. Ennek a háborúnak kimenetelében mintegy újra beteljesítette az idők visszajöttével azt a jóvendölést: «Leomlott ama nagy Babylon».⁹⁹

58.

Manfréd egykori fejedelemnek harmadik csatasora.

A mi harmadik csatasorunk Manfréd csodás nagyságu három harcvonalával, — melyet Manfréd, az ő különös védelmét másra nem bízva maga vezetett és amely csillogott a sok gróftól, örgróftól és más díszes fegyverzetűektől, a nézők szemét elvakítva, — ütközött meg és kölcsönösen osztogatták a halált. Manfréd az egykori fejedelem, — amint később kitünt ugyanott elesvén, népe — amely észrevette, hogy két csatasorukat a mi fegyvereseink,

⁹⁷ Esaiásnál XIV. 13. 14. szó szerint így: „Az erős Isten csillagai felett helyeztetem az én székemet és ülök a gyülekezet hegyének északfelől való oldalára ... Hasonlatos leszek a magasságos Istenhez.”

⁹⁸ U. o. 9.

⁹⁹ Apoc. 14. 8.

mint gyors sasok és solymok, s mint kegyetlen vadkanok, az erdőből kiűzték s hogy csatasoruk isteni ítélet következtében lassankint megritkul, s hogy hű társaik, kiktől segítséget reméltek, a lovak lábaitól szánalmasan összebonyolítva nekik mintegy hálót szőttek, — amint tehette, futásban kereste menedékét. Mégis hogy ez a gyalázat ne fedje őket, a mieink az új győzelemről fellelkésítve, sokat közülök megöltek, másokat fenyegető kardjukkal Beneventumig, sőt azon túl üldöztek s a várost elfoglalták. Mivel pedig a többi menekülőnek is mintegy menekvése volt a pusztaság, azért ki erre, ki arra futott, keresve a barlangokat és rejtékhelyeket, hova elrejtőzzenek. Az üldözőknek, levert lélekkel, nem tudtak ellenállni és így könnyen megölték őket. Sokan pedig a Beneventum melletti folyóba fultak.

59.

Az elesettek számáról, azok kivételével, kik az utakon és utak mentén veszték el.

Bár az elesettek számát biztosan nem lehet tudni, mégis azok számát, kik a harc mezején elestek, némelyek három, mások kétezerre teszik. A mi részünkről csak 1 esett el, bizonyosságul a földön az igazságnak, mely sohasem lát ily szép és dicső harcot, bármeddig is tartózkodik a földön.

60.

Manfréd jövődölésének teljesedése, mely szerint Beneventumot ő pusztítja el.

Ezt pedig nem kell elhallgatni, miért midőn a sanyargatások tekintete elől futva sokan Beneventumba mentek, mintha itt elkészített menedékhelyük volna, a nyomukban járó vihar megölte úgy Beneventum városának nagyszámu lakosát, mint a menekülőket is; minthogy a hömpölygő tűzáradat nem különböztette meg ezeket amazoktól, miként a láng mely kiűt a kemence fölött 49 könyöknyire és megégeti, akit talál a chaldeusok közül.¹⁰⁰ Így Manfrédnek jövődölése, hogy Beneventum általa pusztul el beteljesedett, ez a jövő kikerülhetetlenül bökvetkezett.

61.

Az ütközet helyéről, idejéről és lefolyásáról.

Az ütközet helyéről, idejéről és lefolyásáról pedig, hogy a csodálatos Isten méltón magasztaltassék és a mi örömünk az Ur-

¹⁰⁰ Dán. 3. 47—48.

ban gyönyörűségét lelje, megtudhatjátok, hogy reggel hat órakor kezdődött az Ur mezején.¹⁰¹ T. i. az egyház saját területén, vagy uradalmán s ugyanezen mezőn az Ur igazságos ítélete következtében alkonyat előtt szerencsésen véget ért.

62.

Az ütközet lefolyásáról.

És valaminth a torna (lovag)-játékokon is az ütést s nem a megölést gyakorolják, úgy a németek és az általuk kioktatott szövetségeseik hosszabb kardjukkal, szekercéikkel és buzogányaikkal harcoltak egy kardhosszuságnyira állva az ellenféltől; de a mi franciáink amint fürgén támadtak, vagy mint a hus a körömmel (velut caro cum ungue) úgy egyesültek az ellenséggel, s rövid kétélű kardjukkal látszurták azok oldalát, hogy szívékből kioltásai az életet. Mindenestre dicső dolog, hogy ott a háború zajában az Isten harcának vezére, t. i. a kiváló Károly király, mint az Ur erejének karja, a háborúban erős, a bölcsesség és bátorság következtében hatalmas, katonáit a következőképen buzdította királyi ajka az ütközet megkezdésére: «Szurással öljetek, Krisztus katonái, szurással döfjétek át!»¹⁰² Nem csoda, a katonák körültekintő segítője és tanítója könyvből olvasta a hadászatról,¹⁰³ hogy a római nemeseik semmi más jobb harcmódot nem találtak, mint azt, hogy szurással öljk meg az ellenséget.

63.

Hogy az ütközet napján a keresztesek mindnyájan vigak és jókedvűek voltak.

Tudjátok meg, hogy az ütközet napján az összes keresztesek jó és vig kedvűek voltak, miként egymás között is az ütközet előtt épp úgy mint utána a jókedvűek mintegy égből küldött kegyét hordták magukban. De mivel a magasabb méltóság a hallgatókban több hitet kelt, ime a király levele, — mely úgy hangzik, mint bizonyos villámlás és a teljes hit cseppje, Manfréd ellen pedig égi villámcsapásként. A pápának e szavakkal küldötte:

64.

Hogyan irt a király győzelméről a pápának.

Krisztusban szentséges atyjának¹⁰⁴ és urának Kelemennek, isteni gondviselés következtében a szent római egyház főpap-

¹⁰¹ Kelemen levelében is úgy van, Martène; I. I. p. 306.

¹⁰² Saba Malaspina szerint ezt még ütközet előtt mondta.

¹⁰³ Vegetius I. 12.

¹⁰⁴ A levél ki van adva IV. Kelemen levelei között. Martène Thes. II. p. 283. és in Chronico Siciliae ib. III. p. 18.

jának Károly, Isten kegyelméből Szicília királya, Apulia hercege, Capua fejedelme, a szent város szenátora, Andegavia, Provincia és Forcalquier grófja teljes tisztelettel és hódolattal, alázatosan küldi csókját a szent lábaknak. Ugy vélem, eléggé megvilágítottam a jó sikert, hogy a római anyaszentegyház biztos volt fiának szerencsés győzelmeiről, melyektől ügye függött. Örömtökre jelzem nektek, hogy nyilvános ellenségeteket, Manfrédet St. Germanónál legyőztem s háda Capuától is, hol ellenállni akart, szétszórva menekült. Hallottam, hogy ugyanezen ellenség megmaradt haderejével, mely St. Germanótól futással menekült meg, futva a Terra di Iavorján keresztül Beneventumba ment. Én pedig, folytatva munkámat, Aliphe és Telese mezején keresztül ezen ellenség ellen indultam. Az égi segítség erejében bízam. Így történt, hogy februárius 26-án, pénteken azon vágytól vezetve, amely az én és társaim lelkét ösztökélte, hogy elérjek Beneventumba, legyőzván az ut és menetelés nehézségeit, amilyeneket eddig nem tapasztaltunk, egy hegyre jutottam, ahonnan az alatta elterülő elég tágas mezőn az ellenségnek rendezett sorait láttam. Ezért én, bár tudtam, hogy harcosaim lovai az ut rossz és hosszú volta miatt nagyon kifáradtak és emiatt az ütközet terhének viselésére kevésbé alkalmasak, mégis annak nevében, kinek ügye forog szóban, szembe állítottam csapataimat s az ütközetet megkezdtem. És bár egy hosszú órán át harcolt mindkét fél, az isteni hatalom s nem az én erőm miatt, engedett az ellenség két első csatasora s a többiek sem bízva abban, hogy az előretörők támadását feltartani tudják, futásban kerestek menedéket. Ezen a mezőn tehát oly pusztítás ment végbe, hogy a megöltek testei a szem elől eltakarták a mezőt; de a futás az összes menekülőket nem mentette meg, sőt a menekülők nagyobb része az őket üldöző mieink kardjába futott annál nagyobb számmal, minél szétszórtabban futottak. Mivel egyik sem védte a másikat, s hely sem volt elég, ahová futottak volna. Az ütközet ilyen vége tehát nagyszámu foglyot juttatott kezeink közé. Ezek között Jordanes és Bertalan az u. n. Simplex, kik eddig bitortolták a gróf nevet, ezek fivérei, továbbá a florenci Pietro Asino,¹⁰⁵ a ghibellin párt leggonoszabb feje vannak kezeink között. Azokról pedig, kik az ellenpárt előkelői közül az ütközetben elestek, nem lévén biztos értesülésem, semmit sem tudok írni, mivel a levelet gyorsan küldöm; de többen azt állítják, hogy Galvanus és Herrigeccus¹⁰⁶ nevű grófok elestek az ütközetben. Hogy pedig Manfréd elesett-e a csatában, vagy fogságba jutott, illetőleg megmenekült-e, eddig arról nem tudok semmi

¹⁰⁵ Pietro Asino Degli Uberti; Schirrm. 530.

¹⁰⁶ Ugyanaz Henrik de Vigintimiliis Ysele grófja. Schirrm. I. 1.

biztosat. Harcimenje azonban, melyen állítólag ült s amely a kezünkbe került, elég bizonyítékát szolgáltatja annak, hogy elesett. Ezeket tehát, mikről tudom, hogy az Ur kezéből kaptam, azért jelentem Szentségednek, hogy a mindenható Istennek, ki az én szolgálatom által az egyház ügyét pártfogásába veszi, ily nagy győzelemért méltó hállát adván, legyen biztos reménytek és bizalmatok, hogy kiirtva Szicília királyságából a botrányokat s a botrányok fészkeit, azt a római egyház iránt való régi és megszokott hódolatra teljesen visszavezesse, az Ur nevének dicséretére és dicsőségére, az egyház felmagasztalására és békéjére, a birodalom lakóinak kedvező és békés állapotára. Kelt Beneventumban, februárius 26-án, uralkodásunk első évében.

65.

Hogyan hirdette ki a pápa kamarása a király levelét.

Ezeket mikor előbb urunk, a pápa és testvérei elolvasták és utána közvetlenül a közös tanácsban Péter de Carniaco, sauonai érsek¹⁰⁷ a pápának kamarása személyesen kihirdette, annyira dicsőítették az egyházat, hozzájárulván ehhez az egész Perugia hangjainak csengő hangja, hogy nemcsak a magasságokban (az égben) lehetett hallani a fényes dicsőségi és tisztelet miatt az Urat dicsérők hangját, hanem a föld is visszhangzott azok szavára. Minthogy Manfréd haláláról minden oldalról nem hallatszott biztos és egybehangzó hír, hanem némelyek így, mások amúgy vélekedtek, néhány nap múlva hiteles értesítést kapott a győzelmes királytól a következőkben.

66.

Hogyan írt a király a pápának Manfréd holttestéről, melyet az elesettek között megtaláltak.

A nyilvános ellenségen Manfrédén, égi segítséggel aratott győzelmet¹⁰⁸ a minap jelentettem szentségednek. De mert megerősödött a hír, hogy ez az ellenség az ütközetben elesett, felkutatattam a harcmezőn a holttesteket azért is, mivel semmi híre nem jött annak, hogy Manfréd menekülés közben valahová eljutott volna. Így történt, hogy februárius 28-án vasárnap meztelen testét megtalálták az elesettek között. De hogy ily fontos dologban tévedés ne történjék, megmutattattam Richardus Casertanus grófnak, a mi hiviunknek, ugyyszintén Jordanes és Bertalan egykori grófoknak, az ő testvéreiknek és másoknak is,

¹⁰⁷ Savona, Genova tartományban, püspöki székhely.

¹⁰⁸ Olvasható a Chronicon Siciliaeben is l. p. 19.

kik még életében ismerték s mint barátai érintkeztek vele. Ezek felismerték kétség nélkül s megerősítették, hogy ő volt a nevezett Manfréd. Én tehát természetes kegyelet következtében az ő holttestét bizonyos tisztelettel, de nem egyháziagi eltemettetem. Kelt a Beneventum melletti táborban márczius 1-én uralkodásunk első évében.

67.

Milyen halállal mult ki Manfréd.

Tudja meg mindenki, mily halállal vetett véget az isteni ítélkezés ennek a kevély életnek, aki azt mondta, hogy ha esetleg elesik ebben a háboruban, dicsőségesen fejezi be életét. Ime, kik kételkednek, így ismerik meg az igazságot! Amint ugyanis az előzőekben érintettük, hogy a harmadik csatásort maga Manfréd vezette, amint meglátta, a harmadik harcvonal katonáinak megszaladását, az első harcvonalhoz ment, melyről azt hitte, hogy még helyt áll. Ott az egyházi párt egyik harcosa, kinek személye, neve ismeretlen, lándzsájával kiszurta harciménjének szemét, mire a megsebzett ló hátsó lábaira állva, felárgaskodott. Lovasa így leesván, az ottjáró gyalogosok, valamint a többi elesettnek, Manfrédnek nyakát is átvágták; míg ő így kiáltott hangosan: Ime, ime így vesztém el Szicíliát!¹⁰⁹

68.

Az író szava.

Micsoda elvakultsággal merészkedtél Manfréd, mily örültség vitt rá, micsoda igazság vezérelt, hogy te sáros, törékeny agyagedény¹¹⁰ szembeszállj az Isten választott edényével. Vagy elfeledted, hogy mintegy prófétai lélekkel mondtad a tiednek, mikor a sereg elé vetted magadat, hogy ebben a harcban kétségkívül életed veszted, vagy fogságba kerülöl? Avagy mikép feledhetted el, hogy önmagad által megjósolt végzeted napján, mikor láttad ellened leszállni a Caprazia hegyről Károlyt, mindenki hallatára mondtad: «Ha ellenségünk elfoglalja azt a hegyet, melyről azt hittük, hogy tarthatjuk vele szemben, higgyétek el, ügyünk elveszett.» Sőt te magad döntötted el a kérdést, mivel mikor rá akartak venni, hogy hagyj fel szándékozzal, azt felelted, hogy heves lelked így kívánta, tehát nem állhatsz el tőle, mivel így kellett történnie.

¹⁰⁹ Más elbeszéléseket említ Schirrmacher, 532.

¹¹⁰ Act. 9. 15.

69.

Buzdítás, mely kérés helyett van.

A körültekintő ész szorgalmával ismét említem, hogy ő (t. i. Manfréd) mindkét esetben, otthon és utjában is előre megjósolta saját vesztét, neki (t. i. Károlynak) pedig győzelmes lelkű örömet. Mint az előzőekben érintettük; az igazság napja, — kit mint Lucifer szövetségesei Frigyes és Manfréd mintegy másodizben keresztre feszítettek, az ő jámbor szolgája Károly személyében ezek büszkeségének megtörésére felkészülve, megfizetett mindkét ellenségnek különböző jutalommal. Mert kimondott és a jövő dolgok megjósolása mellett tudtul adott ítéletének végrehajtása végett méltóztatott megbizni... Szicília királyságának megszerzésével és megtartásával, egyházának békéjére, a francia királyi ház és korona örök dicsőségére. Amiért is örömet zengjünk — mint jogos és helyes is — az igazságos bíró lábainál; az ő egyházáért és értetek hozott ítéletének megismerésekor. Ti vagytok a küzdő egyháznak dicső védője az üdvösség utjában és az egyház amaz említett dicső, igaz fő hajtása által is oly kiválóan teljesített ítéletével mintegy ezeket mondja: «Ki bennem marad, az sok gyümölcsöt terem»;¹¹¹ azért mindnyájan ünnepi menetben mondjuk Izrael népével, hogy dicsőség az Istennek!

70.

Itt a tisztelendő Radulfus atya albanói (Albanensis) püspököt küldi az egyház Sziciliába egyetemes követnek.

Azok után pedig, mikor tisztelendő Radulfus atya albanói püspököt az egyház egyetemes követnek egész Sziciliába küldte s összes testvérei a római szentegyház biborosai ezen tisztségbe beiktatták, fekete vasárnap (dominica passionis) másnapján¹¹² az apostoli székhelyen új hír terjedt el, mely később hitelesítést nyert, hogy a gyakran emlegetett dicső király, Károly, Nuceriát, a szaracénok faluját s a meghalt Manfrédnek, az egykori fejedelemnek feleségét, unokáját, két leányát, összes kincseit és a hajókat is, melyeken elhajózni készültek, mind hatalmába kerítette.

71.

Hogyan adta meg magát Nuceria.

Nuceria,¹¹³ jószága a szaracénoknak, kiket, Mohammed tévedésétől beszennyezve, Frigyes, az egykori császár, a világ min-

¹¹¹ Ján. 15. 5.

¹¹² 1266. március 27.

¹¹³ Nuceria Alfaterna, most Nocera de Pagani, Salerno-tartományban. A normannok 1096-ban foglalták el.

den részéről összegyűjtött és maga Manfréd is magáéinak vallott, Manfréd eleste és seregének veresége után, Manfréd egykori fejedelm összes számottevő kincseivel együtt, Károly királynak harc nélkül megadta magát. A király parancsára az összes falakat, tornyokat és más erődítményeket, melyek a birtokon voltak, lerombolták, az árkokat betemették, a király kegyének megnyerésére nagyszerű ezüst és arany ajándékokat küldtek s magukat megadták azon feltétel alatt a dicső Károly királynak, hogy nem lesz bántódásuk és erőszakkal nem kényszerítik őket hitük elhagyására, hacsak az Isten ígéjének hirdetése nem teremköztük gyümölcsöket.

72.

Milyen két jelt észlelt a római egyház ebben a győzelemben.

Megjegyzendő, hogy a római egyház ebben a győzelemben, melyet neki egyedül az Isten kegyelme ajándékozott csodás kegyből, a többek között, mik, mintegy isteni jelre történtek, különösen a két dologt figyelte meg: Először, hogy az Úr Jézus ezt a győzelmet egyházának a hatodik órában adta, amely órában, a zsidóktól keresztre feszítve, az emberi nem ellenségét legyőzte; másodsor, megadta az egyháznak a saját területén azt, hogy mintegy a harc területén, t. i. a beneventumi hüberi területen, ne tűrjön maga felett hamis uralkodót, hanem ez a terület ragaszkodjék az egyházhoz, mintha Manfrédnek mondaná: «Vétkeztél, nyugodjál meg; vétkeztél jótevőd, az egyház ellen, mivel zaklattad; nyugodjál hosszú álommal mindenek anyjában (a földben), amint a föld is reszketett és megnyugodott, mikor a saját és mindenek urát a kereszten függni látta.»

73.

Harmadik jel.

Egyszersmind Krisztus katonáinak, mikor már kész sorokban megkezdtek az ütközetet, szemei elnehezedtek, mivel a nap sugarai erősen beletűztek. És midőn könyörögtek az igazság amaz igaz napjához, hogy őket ezen dologban a magasságbelinek ereje árnyékolja be, egy fényes felhő azonnal úgy betakarta őket kellemes homályával, hogy a király katonái méltán mondhatták az ellenségnek: «Ne nézzetek engem, mivel fekete vagyok, mert a nap vette el színemet.»¹¹⁴ Mégis hátrahagyva a már megöltek az erősebbekre támadtak a király szavai szerint: szurással öljetek, szurással döjétek át, amint mondatott.¹¹⁵

¹¹⁴ Énekek éneke, I. 5.

¹¹⁵ Fentebb a 62-ik fejezetben.

74.

Negyedik jel.

Nem érdektelen e bámulatos csoda mellett, hogy miután az ütközetet így szerencsésen befejezték, amint mondtam, tüstént eltávozott a felhő s a napsugár visszaállította ugyanazt a levegőt, s így mintegy az isteni helyeslés övéinek láthatóvá s kegyessé tette magát, mintha a felhőből, majd a napsugárból kegyesen szólna: «ime melletted vagytok, aki hívtál engem!»¹¹⁶

75.

Jegyezd meg az ötödik jelt is.

Az ötödiket is jegyezd meg: nem méltatlan az Istenhez, mint-hogy Manfréd, birtokában és házában nem a jog, hanem a gonoszság következtében volt; a jog úgy mondja, azé az elsőség, kinek birtokában van a dolog; de lásd, milyen Manfréd elsőse!¹¹⁷

¹¹⁶ Ez. 52. 6, 58. 9.

¹¹⁷ A krónikához vannak csatolva: Vilmos de Nangiacó krónikájából kivett részek (recensio B.) a következő címek alatt: Henriknek, a spanyol király fivérének megérkezése Károly királyhoz. Conradinónak, Konrád fiának, Károly király ellen való indulása és Conradino halála. Károly király elmozdítása a toscanai helytartóságból és az antiochiai fejedelem leányának megérkezése Franciaországba. Péternek, az arragonok királyának ravasz hajózása a barbárok ellen. Az 1281. évvel végződik. Azonban — mint Waitz megjegyzi — alig hihető, hogy ezeket a hozzátoldásokat maga a szerző tette.

TARTALOM.

	Oldal
I. Bevezetés. Andreas Ungarus és krónikája...	3
II. Anjou Károly és hazánk ...	5
III. A pápaság politikája a Hohenstaufok idejében ...	8
IV. Károly indulása. Királlyá koronázása. Manfrédde való hadakozása ...	13
V. Károly csatája Konradinnal. Kormányzásának kezdete ...	20

FÜGGELÉK.

Andreas Ungarus krónikájának magyar fordítása ...	29
---	----

